Tutkimusselosteita 145 Discussion papers

Petri Böckerman

Työn jakaminen ja työllisyys

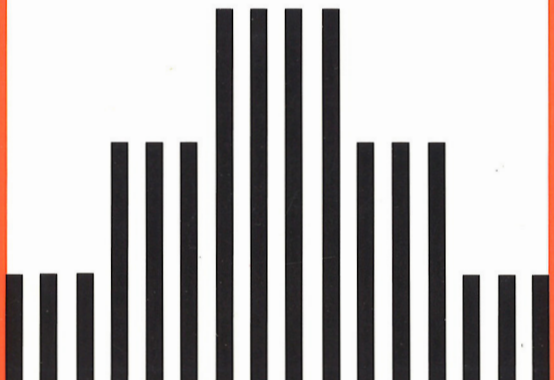

PALKAN SAAJIEN TUTKIMUS LAITOS

LABOUR INSTITUTE FOR ECONOMIC RESEARCH

TYÖN JAKAMINEN JA TYÖLLISYYS –

Eurooppalaisia kokemuksia 1990-luvulta*

Petri Böckerman

***Raportti on osa työministeriön ja Euroopan Sosiaalirahaston yhdessä rahoittamaa hanketta, joka käsittelee työn jakamista ja työllisyyttä Euroopassa. Tekijä kiittää Jaakko Kianderia ja Tuire Santamäki-Vuorea hyödyllisistä kommenteista. Kaikista virheistä ja esitetyistä väitteistä vastaan luonnollisesti itse.**

PALKANSAAJIEN TUTKIMUSLAITOS
TUTKIMUSSELOSTEITA 145
HELSINKI 1998

ISBN 952–5071–21–9
ISSN 1236–7184

Sisällys

Tiivistelmä **5**

1. Johdanto **7**

2. Teoreettisia näkökulmia **11**

2.1. Kokonaistaloudellista tarkastelua **11**
2.2. Mikrotaloudellisia vaikutuksia **15**
2.3. Yhteenveto **28**

3. Eurooppalaisia kokemuksia **30**

3.1. Hollanti **35**
3.2. Belgia **36**
3.3. Ranska **37**
3.4. Saksa **41**
3.5. Tanska **45**
3.6. Ruotsi **47**
3.7. Suomi **48**

4. Johtopäätöksiä **51**

Kirjallisuus **54**

Tiivistelmä

Makrotaloudellisissa tarkasteluissa päädytään tyypillisesti siihen, ettei yleisen työajan lyhentämisellä olisi kokonaistyöllisyysvaikutuksia kansantalouden sopeuduttua uuteen tasapainoon. Työajan lyhentämisen lopulliset työllisyysvaikutukset riippuvat kuitenkin lukuisista kansantalouden rakenteellisista ja mikrotaloudellisista tekijöistä sekä työajan lyhentämisen käytännön toteutuksesta. Myönteisten työllisyysvaikutusten synnyn keskeinen edellytys on käynti- ja palveluaikojen pidentyminen yleisen työajan lyhentyessä, jolloin yritysten on mahdollista käyttää tehokkaammin olemassaolevaa pääomakantaansa, estää yksikkötyövoimakustannusten nousu ja ylläpitää aiempi tuotantotasonsa.

Selitettäessä maittaisia työttömyysaste-eroja OECD-maiden aineistolla 1980- ja 1990-luvuilla, työajalla ei ole roolia, jos samalla kontroloidaan työttömyyteen vaikuttavia muita institutionaalisia tekijöitä (työttömyyskorvausten tasoa ja kestoa, neuvottelujärjestelmän rakennetta, ja aktiivisen työvoimapolitiikan laajuutta). Tämä tulos tukee voimakkaasti näkemystä, jonka mukaan yleisen työajan lyhentäminen ei ole ratkaisu korkeaan työttömyyteen Euroopassa.

Yleisen työajan lyhentäminen keinona parantaa työllisyyttä näyttäisi menettäneen Euroopassa suosiotaan 1980-lukuun verrattuna. Ranskan keskuspankin ja OFCE-tutkimuslaitoksen tuoreet selvitykset viittaavat siihen, että Ranskan työttömyysongelma lieventyisi jonkin verran siirryttäessä 35-tunnin työviikkoon. Työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksia on kuitenkin vaikeata arvioida etukäteen. Myönteisiä työllisyysvaikutuksia on vallitsevan näkemyksen mukaan saavutettu lähinnä Saksassa, jossa on lyhennetty työaikaa määrätietoisesti aina 1980-luvun alusta alkaen metalliteollisuuden johdolla. Työllisyysvaikutusten synnyn

edellytys on ollut joustavampien työaikojen käyttöönotto, joka on mahdollistanut käynti- ja palveluaikojen pidentymisen yleisen työajan lyhentyessä. Myös Saksan osalta yleisen työajan lyhentämisen myönteiset työllisyysvaikutukset ovat kuitenkin kiistanalaisia ennen kaikkea tarkasteltaessa 1990-luvun kehitystä. Saksan työaikapoliittisten kokemusten osalta on syytä korostaa myös paikallisen sopimisen merkitystä tilanteessa, jossa yritys ajautuu akuuttiin kannattavuuskriisiin. Paikallisen sopimisen merkityksestä tunnetuin esimerkki on Volswagenin sopimus työntekijöidensä kanssa vuonna 1994. Viikkotyöajan lyhentämisen sisältävä sopimus auttoi säilyttämään tuhansia työpaikkoja, jotka olisi ilmeisesti muuten menetetty pysyvästi. Paikallisen, vapaaehtoisuuteen perustuvan sopimisen keskeinen etu on se, että tällöin työmarkkinoille ei muodostu yhtä helposti (ammatillisia ja koulutuksellisia) pullonkauloja kuin alennettaessa yleistä työaikaa lakisääteisesti koko kansantaloudessa. Tanskassa on puolestaan siirrytty voimakkaasti valikoivampaan työaikapolitiikkaan ja pyritty kehittämään ennen kaikkea sapattivapaajärjestelyjä. Sapattivapaakokeilu ei ole kuitenkaan saavuttanut laajaa suosiota Tanskassa. Tämä johtuu lähinnä siitä, että sapattivapaalla oleva altistuu työttömyysriskille yksityisellä sektorilla.

1. Johdanto

Euroopan tärkein yhteiskunnallinen ongelma on korkea työttömyys. Ongelma on kärjistynyt nimenomaan 1980-luvulla. On syytä muistaa se, että vielä 1980-luvun alkuvuosiin asti Euroopassa oli alhaisempi keskimääräinen työttömyysaste kuin Yhdysvalloissa (*Gordon* 1988, 274). Tärkeää on se, että Euroopan työttömyysongelman keskeinen osatekijä on sitkeästi kor-kealla pysyttelevä pitkäaikaistyöttömyys.

Euroopan työttömyysongelman ratkaisuksi on esitetty lukuisia malleja ja ohjelmia. Taustalla on eriävä näkemys työttömyyden perusluonteesta. OECD:n laajojen työllisyystutkimusten ja toistuvien toimenpidesuositusten pohjalta keskustelussa on korostettu Euroopan työmarkkinoiden rakenteellisia piirteitä ja uudistustarpeita. Tällöin painotetaan työttömyyskorvausten tason ja keston, työmarkkinoiden ammatillisen ja alueellisen kohtaannon, tuottavuuden kasvukehityksen, asuntomarkkinoiden toiminnan ja vero-kiilojen merkitystä työttömyyden synnyssä ja sitkistymisessä (*Krugman* 1994; *OECD* 1994; *Wyplosz* 1994; *Oswald* 1997). Eräät muut arvioijat ovat korostaneet Euroopan työttömyyden yhteydessä makrotaloudellisten tekijöiden merkitystä, ennen kaikkea 1980-luvulla harjoitettua kireää raha- ja finanssipolitiikkaa (*Bean* 1994; *Blanchard, Dornbusch & Layard* 1986; *CEPR* 1995). EU:n piirissä on ollut toistuvia esityksiä koordinoiduista fi-nanssipoliittisista elvytystoimenpiteistä.

Ball **(1996) on omaksunut välittävän näkemyksen. Hänen mukaansa ainoastaan rakenteellisilla tekijöillä tai puhtaasti makrotaloudellisilla tekijöillä ei voida selittää työttömyysasteen maittaisia eroja Euroopassa 1980-luvulla.** *Ball* **(1996) korostaa sitä, että ennen kaikkea työttömyyskorvausten korkea taso vaikuttanut yhdessä inflaation hidastumisen kanssa Euroopan työttömyyttä pahentavasti 1980-luvulla. Työttömyys on noussut**

1980-luvulla nopeimmin maissa, joissa on alennettu voimakkaasti inflaatiota ja inflaation vastaista politiikkaa on toteutettu pisimmän aikajänteen puitteissa. *Ballin* **(1996) mukaan inflaation alentumisen vaikutusta tasapainotyöttömyyden kasvuun on voimistanut työttömyyskorvausten korkea taso. Myös** *Blanchard* **(1997) korostaa tarjonta- ja kysyntätekijöiden yhteisvaikutusta Euroopan työttömyysongelman synnyssä. Hänen mukaansa keskeistä on ollut reaalipalkkojen heikko sopeutuminen tarjontahäiriöihin, ja tämän seurauksena tapahtunut tuotannon pääomaintensiteetin kasvu Manner-Euroopassa, joka on puolestaan ajan mittaan supistanut työpanoksen kysyntää. On selvää, että näkemys Euroopan työttömyysongelman perimmäisistä syistä ja luonteesta vaatii vielä paljon huolellisia tutkimuksia[1].**

Työttömyysongelman yhteydessä on otettu esille ennen kaikkea manner-eurooppalaisessa keskustelussa myös työaikakysymys[2]. On esitetty, että Euroopan työllisyystilannetta voitaisiin parantaa ja työttömyysongelmaa lievittää lyhentämällä työaikaa ja jakamalla työtä uudelleen. Työaikaa voidaan lyhentää periaatteessa kahdella päätavalla; joko yleisesti (kaikkia työntekijöitä koskien jollakin toimialalla tai useilla toimialoilla)

---

[1] **Uusimmassa tutkimuksessa on itse asiassa vahvistumassa näkemys, jonka mukaan työttömyyden perimmäinen aiheuttaja jäljitetään työmarkkinoiden ulkopuolelle.** *Krueger* **ja** *Pischke* **(1997) korostavat ennen kaikkea hyödykemarkkinoiden toiminnan ja kilpailullisuuden merkitystä tarkastellessaan eroja Euroopan ja Yhdysvaltain työllisyyskehityksessä 1980- ja 1990-luvuilla.** *Pohjola* **(1998) korostaa puolestaan pääomamarkkinoiden toiminnan ja investointien merkitystä työllisyyden määräytymisessä.**

[2] **On syytä huomata se, että työaikakysymys ei ole kuitenkaan edes eurooppalaisen työttömyyskeskustelun keskiössä. Kuvaavaa on se, että** *CEPR*:**in (1995) raportti Euroopan työttömyydestä ei käsittele lainkaan yleisen työajan lyhentämistä keinona parantaa työllisyyttä. Tämä johtunee siitä, että** *CEPR*:**in (1995, 31–33) raportti painottaa makrotaloudellista lähestymistapaa, jossa tyypillisesti päädytään siihen, että yleisen työajan lyhentämisellä ei voida parantaa työllisyyttä kestävällä tavalla (eli yleisen työajan lyhentäminen johtaa tavalla tai toisella ilmenevään vastavaikutukseen, joka murentaa yleisen työajan ja työllisyyden välisen yhteyden kansantalouden sopeuduttua uuteen tasapainoon).**

tai va-likoiden (kuten sapattivapaajärjestelyin) (*Eriksson* 1996, 1). Viime aikoina työaikakysymys on noussut keskeiseksi poliittiseksi kiistaksi ennen kaikkea Ranskassa, jossa pyritään yleisen työajan lyhentämisellä lievittämään työttömyysongelmaa. Lionel Jospinin hallituksen tavoitteena on 35 tun-tiseen työviikkoon siirtyminen Ranskassa.

Työajan lyhentämistä voidaan luonnollisesti tarkastella monesta eri näkökulmasta käsin. Voidaan korostaa sitä, että lisääntynyt vapaa-aika on jo itsessään työntekijöiden hyvinvointia parantava tekijä ilman muita myönteisiä vaikutuksia, jotka perustelisivat työajan lyhentämistä[3]. Työajan ja työllisyyden välinen yhteys on siis vain kapea osa-alue koko laajasta työaikakysymyksestä.

Tärkeää on myös se, että yleisen työajan lyhentäminen työllisyyden parantamiseksi on helpompaa toteuttaa niissä maissa, joissa on korkea järjestäytymisaste, keskitetty työmarkkinajärjestelmä ja ennen kaikkea yleissitovat työehtosopimukset. Hajautetun työmarkkinajärjestelmän maissa kuten Japani ja Yhdysvallat työntekijöiden säännönmukainen vuosityöaika muotoutuu voimakkaammin yksilökohtaisten päätösten pohjalta. Yhdysvaltain kohdalla ei ole edes mielekästä tarkastella valtakunnan laajuista työaikapolitiikkaa, sillä alueelliset ja toimialakohtaiset erot ovat huomattavia (*Roche, Fynes & Morrissey* 1996, 139). Tyypillisesti vahvan ay-liikkeen maissa keskimääräiset vuosityöajat ovat lyhyitä; tämä on seurausta suhteellisen lyhyestä viikkotyöajasta, pitkistä lomista ja ylityölle asetetuista rajoituksista. Työnantajat taas pitävät näin määräytyvää työaikaa usein liian joustamattomana ja liian lyhyenä, jolloin siitä voi muodostua yritystoiminnan ja työllistymisen este (*Kiander* 1998a, 14). Tärkeää on myös se, että keskitetyssä työmarkkinajärjestel-

[3] **Thomas Moren hahmottelemassa Utopiassa oli ainoastaan kuusituntinen työpäivä, joka oli kahdessa kolmen tunnin osassa. Lisäksi lounastauko oli pituudeltaan kaksituntinen. *Julkusen* ja *Nätin* (1998) teos on kattava esitys työaikakysymyksen monista puolista. Tämä raportti tarkastelee ainoastaan työajan ja työllisyyden välistä yhteyttä. Työajan ja työttömyysasteen välinen suhde on monimutkaisempi, koska työttömyysasteen määräytymiseen vaikuttaa luon-nollisesti myös työn tarjonta.**

mässä on periaatteessa helpompi sisäistää yleisen työajan lyhentämiseen liittyviä myönteisiä ulkoisvaikutuksia.

Jacobson **ja** *Ohlsson* **(1996, 3) huomauttavat, että ennen kaikkea eurooppalaisissa hyvinvointivaltioissa pyrkimyksiä yleisen työajan lyhentämiseen voidaan selittää myös korkeilla tuloveroasteilla. Leveä verokiila merkitsee palkansaajien näkökulmasta sitä, että yritysten palkanmaksuvaraa on järkevää hyödyntää mieluummin lisääntyvänä vapaa-aikana kuin kasvavina tuloina. Teoreettisten tarkastelujen mukaan epätäydellisesti kilpailevilla työmarkkinoilla tuloveron progressiivisuuden jyrkkeneminen johtaa nimenomaan maltillisiin palkankorotuksiin (***Sørensen* **1997, 226–232).**

Tämä raportti tarkastelee työajan ja työllisyyden välistä yhteyttä ja ennen kaikkea yleisen (vuosi)työajan lyhentämisen roolia Euroopan työttömyysongelman ratkaisemisessa. Raportti jakaantuu kolmeen pääosaan. Ensimmäisessä osassa esitetään teoreettisia näkökulmia työajan ja työllisyyden välisestä yhteydestä. Makrotaloudellisena viitekehyksenä käytetään *Layardin, Nickellin* **ja** *Jackmanin* **(1991) mallia tasapainotyöttömyyden (NAIRU) määräytymisestä kansantaloudessa. Lisäksi tarkastellaan työajan lyhentämisen mikrotaloudellisia vaikutuksia. Tarkastelu keskittyy tärkeimpien vaikutuskanavien hahmottamiseen ja lisäksi tarkastelussa pyritään rajaamaan työaikapolitiikan järkevät käyttötavat työttömyysongelman lieventämisessä. Toisessa osassa tarkastellaan kokemuksia yleisen työajan lyhentämisestä eräistä Euroopan maista. Tarkastelu on luonteeltaan voimakkaasti valikoiva. Se keskittyy työaikapolitiikan tärkeimpiin piirteisiin kussakin maassa ja esittää arvion yleisen työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksia. Raportti päättyy yhteenvetoon ja muutamiin kokoaviin johtopäätöksiin.**

2. Teoreettisia näkökulmia

Työajan lyhentämisen vaikutuksia työllisyyteen on syytä tarkastella sekä kokonaistaloudellisen viitekehyksen puitteissa että kiinnittäen huomiota työajan lyhentämisen mikrotaloudellisiin vaikutuksiin.

2.1. Kokonaistaloudellista tarkastelua

Viime aikaisessa tutkimuksessa keskeisimmäksi makrotaloudelliseksi kehikoksi, jossa tarkastellaan työllisyyden ja työttömyyden määräytymistä on muodostunut epäilemättä *Layardin, Nickellin* **ja** *Jackmanin* **(1991) esittämä malli. Tämän tähden mallin keskeisten työllisyyden ja yleisen työajan yhteyttä koskevien seuraamuksien ja perustelujen esittäminen on tarpeellista. Tarkastelun lähtökohtana on käsitys hyödyke- ja työmarkkinoilla vallitsevasta epätäydellisestä kilpailusta.**

Layardin, Nickellin **ja** *Jackmanin* **(1991) tarkastelun kantavana ajatuksena on se, että inflaation ja työttömyyden välillä ei ole pysyvää yhteyttä. Pitkällä aikavälillä työttömyys hakeutuu tasapainotasolle (NAIRU), joka ei johda inflaation kiihtymiseen. Kansantalouden työllisyys määräytyy yrittäjien hintapyyntöjen ja työntekijöiden palkkavaateiden yhteisvaikutuksesta. Tasapainoa (u*) kuvataan hinta- ja palkkakäyrän avulla (Kuvio 1). Yritysten hinnoittelu riippuu työllisyydestä siten, että alhaisemman työllisyyden tilanteessa yritykset joutuvat tyytymään pienempää katteeseen. Työntekijöiden nimellispalkka on puolestaan yrityksen työvoimakustannus, jonka päälle yritys lisää oman katevaatimuksensa. Tuloksena on laskeva hintakäyrä reaalipalkan ja työllisyyden välillä. Palkkakäyrä ilmaisee puolestaan sen, miten korkeaa reaalipalkkaa palkansaajille on maksettava. Korkeampi työllisyys nostaa työntekijöiden palkkavaatimuk-**

Kuvio 1. Tasapainon määräytyminen työmarkkinoilla

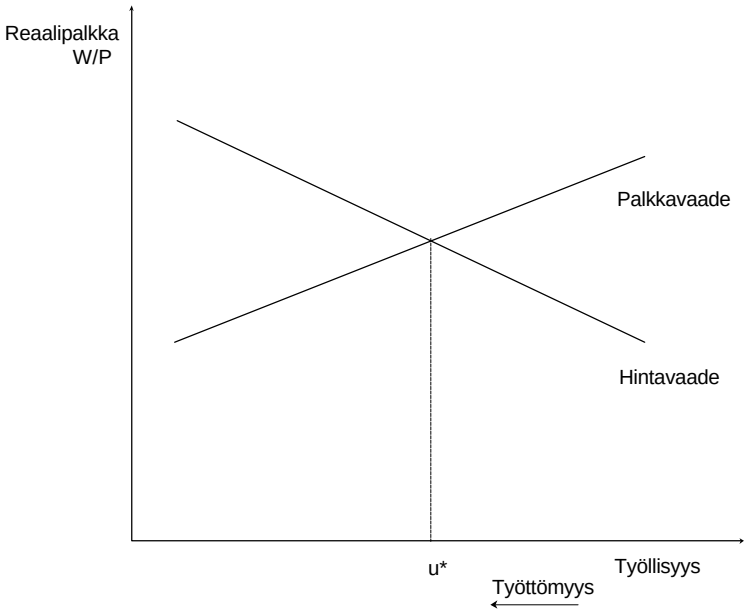

sia[4]. Tämä johtuu siitä, että korkeampi työllisyys parantaa työntekijöiden suhteellista neuvotteluasemaa sekä kilpailullisesti toimivilla että järjestäytyneillä työmarkkinoilla.

Kansantalouden tasapaino on hinta- ja palkkavaateen leikkauspisteessä, joka määrää työttömyystason, jolle kansantalous hakeutuu pitkällä aikavälillä. Mallin keskeinen ominaisuus on se, että reaalipalkka ja

[4] *Blanchflowerin* **ja** *Oswaldin* **(1994) teos on laaja empiirinen tutkimus palkkakäyrästä.** *Parjanne* **(1997) ja** *Pekkarinen* **(1998) esittävät palkkakäyrää koskevia tuloksia Suomen aineistolla.**

työllisyys määräytyvät samanaikaisesti, jolloin työttömyyttä ei voida selittää korkeilla reaalipalkoilla (*Solow* 1986, S24). Lyhyellä aikavälillä kansantalous voi luonnollisesti olla tämän tasapainon ulkopuolella, jos hinnat ja palkat eivät ole vielä saavuttaneet pitkän aikavälin tasapainoarvojaan. Tasapainotyöttömyyden tasoa kutsutaan lyhenteellä NAIRU (Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment), koska inflaatio kiihtyy, jos työttömyys painuu sen alapuolelle. Vastaavasti inflaatio pyrkii hidastumaan, jos työttömyys ylittää tasapainotyöttömyyden. Tärkeää *Nickellin, Layardin* ja *Jackmanin* (1991) mallissa työajan ja työllisyyden näkökulmasta on se, että nimenomaan työttömyys viimekädessä tasapainottaa työ-markkinat.

Usein esitetyn näkemyksen mukaan yleisen työajan lyhentämisellä ei ole vaikutusta tasapainotyöttömyyteen (NAIRU) sen tähden, että kokonaistuotannon ja työn määrä kansantaloudessa ei ole annettu (lump-of-output/work fallacy). Työajan lyhentyessä myös muut tekijät muuttuvat kansantaloudessa, jolloin tasapainotyöttömyys on riippumaton yleisen työajan pituudesta kansantaloudessa (*Layard* 1986, 156–158; *Layard, Nickell & Jackman* 1994, 107–108). Tulosta voidaan perustella tehokkuuspalkka- ja neuvottelumallien avulla (*Johnson & Layard* 1986, 978–980; *Layard, Nickell & Jackman* 1991, 503–504). Tehokkuuspalkkamalleissa tasapainotyöttömyys on tyypillisesti riippumaton työtuntien jakau-tumisesta kansantaloudessa, koska työajan pituus ei vaikuta yrityksen kannalta optimaaliseen palkkapreemioon (kuten kansantalouden työt-tömyysaste). Työajan lyhentämisen suoraviivaisten, myönteisten työllisyysvaikutusten keskeinen olettamus on siis se, että tuotannon taso on annettu kansantaloudessa (*Anxo* 1988, 359). Työn kysyntä on riippuvainen työ-voimakustannuksista ja tuottavuudesta, joihin vaikuttaa puolestaan työ-tuntien määrä työllistä kohden (*Hunt* 1996b, 1). Työajan lyhentäminen voi johtaa myös siihen, että yritykset korvaavat työtä muilla tuotantopanoksilla tai yritykset supistavat tuotannon laajuutta, jolloin kaikkien tuotantopanosten (myös työn) käyttö supistuu ja kokonaistuotanto sopeutuu alhaisemmalle tasolle.

Toisaalta tilanteessa, jossa työtunteja vähennetään jo työllisten osalta jakamalla niitä työttömille, työllisyys saattaa parantua vain väliaikaisesti sen tähden, että seurauksena palkkapaineiden voimistuminen (palkkakäyrän mukaisesti) työttömyysasteen tilapäisesti alentuessa ja reaalipalkkojen kohoaminen, jonka seurauksena tuotannon (ja työn) kokonaismäärä kansantaloudessa supistuu aiemmalle tasolleen. Seurauksena on se, että kansantalous palaa aiempaan työllisyystasapainoonsa, jolloin yleisen työajan lyhentymisellä ei ole myönteisiä työllisyysvaikutuksia[5]. On kuitenkin tärkeää muistaa se, että reaalipalkkojen nousun aiheuttaman vastavaikutuksen suuruus on luonnollisesti empiirinen kysymys, joten yleisen työajan lyhentämistä keinona parantaa työttömyyttä ei ole mahdollista hylätä pelkästään *a priori* **perustein. Vastavaikutus voi myös ilmetä vasta huomattavan viiveen jälkeen.** *Owen* **(1989) korostaa sitä, että työajan lyhentämisen vaikutukset ovat riippuvaisia tarkastelujänteestä. Hänen mukaansa on ainakin selvää se, että pitkällä aikavälillä yleisen työajan lyhentämisellä ei voi olla työllisyysvaikutuksia. Vastaava tulos saadaan tyypillisesti tuottavuuden (teknisen kehityksen) ja työllisyyden välisestä yhteydestä.**

Jos reaalipalkkojen kohoaminen työajan lyhentyessä on riittävän voimakasta, niin yleisen työajan lyhentämisellä ei ole lainkaan työllisyysvaikutuksia[6]. Useimmissa aikasarjatutkimuksissa on päädytty siihen, että

---

[5] Sama argumentti pätee luonnollisesti myös tilanteessa, jossa työttömyysasteen alentamiseksi käytetään erityyppisiä varhaiseläkejärjestelyjä. Työvoiman määrän supistaminen ainoastaan pienentää tasapainotyöllisyyttä kansantaloudessa (*Jackman, Layard & Nickell* **1995, 21). On syytä huomata se, että tällöin myös työtehtävien osa-aikaistaminen keinona supistaa työn tarjontaa ei ole järkevää työllisyyspolitiikkaa, koska se johtaa vain työllisyyden sopeutumiseen alhaisemmalle tasolle. Tämä on näkökohta, joka unohdetaan usein työmark-kinakeskustelussa.**

[6] Voidaan huomauttaa, että tilanteessa, jossa työajan lyhentämisellä ei ole lainkaan työllisyysvaikutuksia (eli työllisyys ei heikkene, muttei myöskään parane kansantalouden aiempaan tasapainoon verrattuna), työajan lyhentämistä muista syistä on helpompi perustella. Muita syitä voivat olla ennen kaikkea työelämän laatuun ja viihtyvyyteen liittyvät näkökohdat.

yleisen työajan pituus ei vaikuta palkkapaineen ja työllisyyden (työttömyysasteen) väliseen yhteyteen[7] (*Layard, Nickell & Jackman* 1994, 107–108). Työntuntien jakautuminen ei siis vaikuttaisi lainkaan alenevan työttömyysasteen synnyttämään palkkapaineeseen. Tämä viittaisi siihen, että yleisen työajan lyhentäminen ei olisi kestävä tapa alentaa työttömyysastetta. *Layardin, Nickellin* ja *Jackmanin* (1991) näkemyksen mukaan tärkeää on se, että annettuna työmarkkinoiden institutionaalinen rakenne, työllisten määrä sopeutuu pitkällä aikavälillä vastaamaan työn tarjonnan määrää, jolloin tasapainotyöttömyysaste pysyy muuttumattomana yleisen työajan lyhen-tyessä. Empiirisen tutkimuksen tehtävänä on arvioida se, kuinka nopeasti kansantalous hakeutuu pitkän aikavälin tasapainoon.

2.2. Mikrotaloudellisista vaikutuksista

Pelkistetty kokonaistaloudellinen tarkastelu peittää alleen useita olennaisia lisänäkökohtia, jotka liittyvät ennen kaikkea työajan, reaalipalkan ja toisaalta työn tuottavuuden väliseen monimutkaiseen yhteyteen. Työajan lyhentämisen työllisyysvaikutusten kannalta keskeistä on se, miten työn tuottavuus reagoi työajan lyhentämiseen. *Feldstein* (1976) esitti, että työajan lyhentäminen itse asiassa heikentää työn tuottavuutta,

[7] *Grubb* (1986) on tutkinut aihetta OECD-maiden aineistolla vuosina 1952–1982. Myös hän päätyy siihen, että työtunneilla työntekijää kohden ei olisi lainkaan vaikutusta palkkojen määräytymiseen (ja siten tasapainotyöttömyyteen). *Jackman, Layard* ja *Nickell* (1995) ovat estimoineet vastaavan palkkayhtälön ajanjaksolle 1952–1990 kuudentoista OECD-maiden aineistolla. He päätyvät siihen, että työtunneilla työllistä kohden ei ole vaikutusta palkkojen ja työttömyysasteen väliseen yhteyteen. Lisäksi työvoiman ja työllisyyden kertoimet eivät poikkea toisistaan tilastollisesti estimoidussa palkkayhtälössä, mutta kertoimet ovat kui-tenkin erimerkkisiä. Tämä tarkoittaa sitä, että työvoiman määrän supistaminen, tavoitteena työttömyysasteen alentaminen ei ole järkevää talouspolitiikkaa, koska se johtaa ainoastaan tasapainotyöllisyyden sopeutumiseen alhaisemmalle tasolle. *Calmfors* ja *Forslund* (1990) ovat raportoineet vastaavan tuloksen Ruotsia koskevalla palkka-aineistolla.

koska työtehtävien käynnistämiseen ja alasajoon kuluva aika tyypillisesti pitenee työajan lyhentyessä. Voidaan väittää, että tämä vaikutus on suurimmillaan prosessiteollisuudessa. Tyypillinen havainto empiirisissä tutkimuksissa on kuitenkin se, että työajan lyhentäminen parantaa merkittävästi tuottavuutta, mutta tämä vaikutus ei ole kuitenkaan täysimääräinen eli työn tuottavuuden jousto työajan suhteen on alle ykkösen (*Agnarsson & Anxo*** **1996, 108–110;** ***Forslund*** **1996, 11). Tämä tarkoittaa sitä, että työntekijöiden tulisi alentaa reaalipalkkojaan, jotta yleisen työajan lyhentäminen ei nostaisi yritysten yksikkötyökustannuksia ja sitä kautta murentaisi niiden hintakilpailukykyä, tuotantoa ja työllisyyttä (***OECD*** **1997b, 27). Vaihtoehtona on luonnollisesti se, että valtio antaa tukea niille yrityksille, joissa toteutetaan yleisen työajan lyhennysohjelmia.** *Rocardon* **(1996) Euroopan Unionin parlamentille toimittamaan mietintöön sisältyi ehdotus siitä, että työttömyyskorvausvaroja kanavoitaisiin tueksi, jolla lyhennettäisiin yleistä työaikaa Euroopassa.**

Työn tuottavuuden paranemiseen työajan lyhentyessä liittyy myös toinen tärkeä näkökohta. Työn tuottavuuden paraneminen työajan lyhentämisen seurauksena heikentää osaltaan työllisyysvaikutuksia[8] (*Anxo*** **1988, 360–361). Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että parantunut työn tuottavuus vähentää lisähenkilöstön tarvetta yrityksessä. Hollannissa lyhennettiin vuosina 1983–1985 yleistä työaikaa. Yrityksille tehty kysely paljasti, että tärkein syy havaittujen työllisyysvaikutusten vähäisyyteen oli nimenomaan työajan lyhentyessä parantunut tuottavuus (***Antila*** **1990, 34).**

Kiander **ja** *Holm* **(1993) ovat koonneet yhteen niiden lukuisten teoreettisten mallien päätelmiä, joissa on tutkittu työajan ja työllisyyden välistä yhteyttä. Teoreettisissa tarkasteluissa on esitetty kolme pääasiallista perustelua, joiden seurauksena työnajan lyhentäminen ei johda**

[8] **Tärkeä näkökohta on se, että päivittäisen työajan lyhentäminen näyttäisi nostavan voimakkaimmin työn tuottavuutta (*Anttila* 1997, 17). Tämä tarkoittaa sitä, että se tapa, jolla yleistä työaikaa lyhennettään vaikuttaa työn tuottavuuteen ja sitä kautta myös työllisyyden määräytymiseen.**

työllisyyden paranemiseen. Ensinnäkin työtunnit ja työllisyys eivät ole välttämättä toiselleen täydellisiä substituutteja yrityksen tuotantoprosessissa. Työtuntien ja työllisyyden välisen epätäydellisen substituution taustalla voi yksinkertaisesti olla se, että niiden henkilöiden omaisuudet (lähinnä koulutus ja osaaminen), joiden työaikaa lyhennetään ovat erilaisia kuin niiden työttömien henkilöiden, joiden tulisi olla laajenevan työllisyyden piirissä. Keskeinen syy tähän on se, että pitkittyvä työttömyys on rapauttanut työttömien osaamispohjan. Tämä tarkoittaa myös sitä, että työllisyyttä on vaikeampaa parantaa työnajan lyhentämisellä, jos tuotantoprosessi on monimutkainen ja vaatii pitkän perehtymisen työtehtävään. *Hoel* **(1986) korostaa sitä, että mallissa, jossa on kaksi toimialaa (teollisuus ja palvelutoiminta) yleisen työajan lyhentämisellä on myös allokaatiovaikutuksia, koska työajan lyhentäminen muuttaa suhteellisia hintoja. Reaalipalkkajäykkyyksien tähden allokaatiovaikutuksilla voi olla puolestaan kokonaistyöllisyyttä heikentävä vaikutus. Toiseksi malleissa, joissa reaalipalkka on endogeeninen muuttuja, normaalityöajan lyhentäminen johtaa reaalisen tuntipalkan kohoamiseen työvoiman määrän supistumisen tähden. Seurauksena on se, että työajan lyhentämisen vaikutus työllisyyteen on** *a priori* **epäselvä (tai jopa negatiivinen). Tämä on useissa makrotarkasteluissa keskeisin vaikutuskanava, jonka seurauksena on se, että yleisen työajan lyhentämisellä ei ole vaikutusta tasapainotyöttömyyteen (***Layard, Nickell & Jackman* **1991). Kolmas keskeinen syy siihen, miksi työajan lyhentäminen ei välttämättä paranna työllisyyttä teoreettisissa tarkasteluissa on puolestaan se, että normaalityöajan lyhentäminen saattaa johtaa ainoastaan siihen, että yritykset lisäävät ylitöiden kysyntää, jolloin ei vastaavasti jää liikkumavaraa työllisyyden parantumiselle huolimatta lyhentyneestä työajasta. Periaatteessa tämä voidaan kuitenkin estää ylityökielloin. Työmarkkinaosapuolien valintoja sitovia ylityökieltoja on kuitenkin vaikea toteuttaa, jos ne ovat vastoin sekä työtekijöiden että yritysten etuja.**

Työajan ja työllisyyden välistä yhteyttä on hyödyllistä luonnehtia myös niiden ehtojen kautta, joiden tulisi toteutua, jotta yleisen työajan lyhentäminen voisi periaatteessa parantaa työllisyyttä. *Jacobson* **ja** *Ohlsson*

(1996) huomauttavat, että työajan lyhentäminen voi parantaa työllisyyttä ainoastaan tilanteessa, jossa kolme luonteeltaan välttämätöntä ehtoa toteutuvat. Yhtäältä tämä merkitsee sitä, että työajan supistuminen paran-taa työllisyyttä ainoastaan hyvin rajoittavien ehtojen vallitessa, joiden täyttyminen on luonnollisesti empiirinen kysymys. Ensinnäkin työajalla työllistä kohden ja työllisyydellä tulisi olla negatiivinen pitkän aikavälin riippuvuus. Pitkän aikavälin tilanne on lyhyttä aikaväliä tärkeämpi, koska työn jakamisen kannattajilla on usein mielessään nimenomaan pitkän aikavälin väite, jonka mukaan vuosittaisen työajan supistuessa työllistä kohden (kokonais)työllisyys paranee kansanta-loudessa. Tämän ajatuksen taustalla on se, että yritykset valitsevat tyypillisesti lyhyellä aikavälillä mieluummin ylityön teettämisen kuin uusien työntekijöiden palkkaamisen yksinkertaisesti sen tähden, että ylityön teettämisen kustannukset ovat pienemmät kuin uuden henkilöstön palkkakustannukset[9]. Tämä tarkoittaa puolestaan sitä, että työpanoksen sopeuttamiskustannus tehtyä työtuntia kohden on pienempi kuin yrityksen kokonaistyöllisyyden sopeuttamiskustannus. *Calmfors* **ja** *Hoel* **(1988) korostavat tarkastelussaan nimenomaan sitä, että ylitöiden määrän kasvu normaalityöajan supistuessa on kes-keinen vaikutuskanava, jonka seurauksena normaalityöajan lyhentymisellä ei ole myönteisiä työllisyys-vaikutuksia, eikä sitä voida käyttää työllisyyspolitiikan välineenä.**

Jacobsonin **ja** *Ohlssonin* **(1996) mukaan toinen keskeinen ehto on puolestaan se, että todelliset tehdyt työtunnit työntekijää kohden on eksogeeninen muuttuja suhteessa työllisyyteen, palkkoihin ja tuotantoon. Kysymys on kausaalisuuden suunnasta keskeisten työmarkkinamuuttuji-en välillä. Yrityksen tuotannontekijöiden kysynnän näkökulmasta työaikaa ja reaalipalkkaa voidaan pitää perustellusti annettuina muuttujina. Kotitalouden näkökulmasta työaika ei ole kuitenkaan välttämättä annettu**

[9] *Akerlof* **ja** *Miyazaki* **(1980) ovat tarkastelleet työntekijöiden irtisanomista ja työajan lyhentämistä keinona vähentää työpanosta implisiittisten sopimusten mallissa. He päätyvät siihen, että työajan lyhentäminen olisi myös yritysten näkökulmasta useissa tapauksissa optimaalinen vaihtoehto. On tietysti kiis-tanalaista se, miten hyvin implisiittisten sopimusten teoria kuvaa työmarkkinoita.**

muuttuja. Tilanteessa, jossa työn tarjonta reagoi tavalla tai toisella reaalipalkan muutokseen, syntyy tehtyjen työtuntien ja reaalipalkan välille yhteys, joka murtaa yksinkertaisen ajatuksen työn jakamisen vaikutuksesta työllisyyteen.

Jacobsonin **ja** *Ohlssonin* **(1996) tarkastelussa kolmas tärkeä ehto työajan lyhentämisen myönteiselle vaikutukselle työllisyyteen on se, että käytettävissä olevilla politiikkainstrumenteilla voidaan kontrolloida todellisten tehtyjen työtuntien määrää työllistä kohden pitkällä aikavälillä. On selvää, että tehtyjen työtuntien määrästä ei voida tehdä suoraa poliittista päätöstä, koska se rikkoisi vapaan sopimisen periaatteen. Tämä tarkoittaa sitä, että työaikapolitiikassa on käytettävä työaikalainsäädäntöä. Lakisääteisen normaalityöajan lyhentämisen tulisi johtaa vastaavansuuruiseen todellisen työajan lyhentymiseen, jotta työajan lyhentämisen voisi parantaa työllisyyttä täysimääräisesti (***Anxo*** **1988, 359). Voidaan kuitenkin perustellusti väittää, että pitkällä aikavälillä työaika määräytyy työnantajien ja työntekijöiden välissä neuvotteluissa, jolloin sitä ei voida suoraan määrätä lainsäädäntöteitse. Tällöin työaikalainsäädäntö ei ole itsenäinen keino säädellä tehtyjen työtuntien määrää ja kehitystä kansantaloudessa, eikä työajan lyhentämisellä voi olla suurta roolia parannettaessa työllisyyttä.**

Työajan lyhentämisellä saattaa olla vaikutusta myös palkanmuodostusprosessiin. Monopoliliittomallissa ammattiliitto asettaa palkan, jonka jälkeen työllisyys määräytyy yrityksen päätöksestä (*Oswald* **1984, 8–11). Tällöin on periaatteessa mahdollista se, että työajan lyhentäminen reaalipalkkoja alentaen itse asiassa nostaa ammattiliiton tulevia palkkavaatimuksia (***Eriksson* **1996, 20). Reaalipalkkojen kohoaminen työajan lyhentämisratkaisun jälkeen puolestaan murentaa työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksia. Työajan lyhentämisen myönteisten työllisyysvaikutusten synty edellyttää siis palkkamalttia.**

Yleisen työajan lyhentäminen saattaa periaatteessa vaikuttaa palkanmuodostukseen myös toisella tavalla. *Snower* **(1995, 129) väittää, että yleisen työajan lyhentämisen ja työn jakamisen keskeisenä etuna on se,**

että se heikentää ns. sisäpiiriläisten neuvotteluvoimaa palkkojen määräytymisessä ja saattaa sitä kautta edistää maltillista palkkakehitystä, joka voi puolestaan tukea työllisyyden parantumista. *Snower* (1997, 37) puolestaan tähdentää, että työajan lyhentämisen keskeinen haitta työllisyyden parantamisen näkökulmasta on se, että jakamalla työttömyyttä hieman tasaisemmin, se samalla vähentää poliittisia paineita toteuttaa uudistuksia, joiden avulla voitaisiin alentaa työttömyyttä kestävällä tavalla.

Kiander ja *Holm* (1992) ovat tarkastelleet työajan määräytymistä ay-liikkeen ja työnantajien välillä Nash-neuvottelumallin avulla. He päätyvät tarkastelussaan siihen, että ay-liike tahtoisi tyypillisesti työtuntien kehittyvän vastasyklisesti, mutta työnantajat pyrkisivät sen sijaan tilanteeseen, jossa työtunnit kehittyisivät myötäsyklisesti (eli työtunnit supistuisivat taantumassa ja kasvaisivat puolestaan talouden elpyessä). Tämä vaikeuttaa työajoista sopimista työmarkkinajärjestöjen välillä.

Myös tehokkuuspalkkamallien avulla voidaan luonnehtia työajan lyhentämisen vaikutuksia työllisyyteen (*Eriksson* 1996, 20). Jos yrityksillä on syystä tai toisesta taipumus maksaa tehokkuuspalkkoja voi myös syntyä tilanne, jossa yritykset eivät mielellään alenna reaalipalkkaa työajan lyhentyessä. Reaalipalkan alentaminen johtaisi työpanoksen vaihtuvuuden lisääntymiseen ja sen laadun heikkenemiseen (*Yellen* 1991). Yritysten ha-luttomuus alentaa palkkatasoa puolestaan vaikeuttaa yritysten sopeutumista yleisen työajan lyhenemiseen työllisyyttä parantavalla tavalla. Tämä ongelma olisi luultavasti vaikein huipputeknologian aloilla.

Yleisen työajan lyhentämisen vaikutus työllisyyteen on siis riippuvainen lukuisista luonteeltaan mikrotaloudellisista tekijöistä. Tämä seikka unohdetaan usein työaikakeskustelussa. Tämä merkitsee sitä, että puhtaasti teoreettisten tarkastelujen pohjalta on vaikeata tehdä politiikkasuosituksia siitä, mikä vaikutus yleisen työajan lyhentämisellä on tosiasiassa työllisyyteen. Taulukkoon 1 on koottu joukko keskeisimpiä tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, millaiseksi yleisen työajan lyhentämisen

vaikutus työllisyyteen muodostuu lopulta (tekijät eivät ole tärkeysjärjestyksessä).

Taulukko 1. Työllisyysvaikutuksen taustatekijät

Työllisyysvaikutus suurimmillaan	Työllisyysvaikutus pienimmillään
korkeasuhdanne	matalasuhdanne
reaaliansiot alenevat työajan lyhentyessä	reaaliansiot pysyvät ennallaan
työvoimaintensiivinen tuotanto	pääomaintensiivinen tuotanto
kiinteiden työvoimakustannusten osuus pieni	kiinteiden työvoimakustannusten osuus suuri
suuryritys	pienyritys
suljettu sektori	avoin sektori
ylityöt pysyvät ennallaan	ylityöt lisääntyvät
kasvava käynti- ja palveluaika	käynti- ja palveluajalle asetettu katto
homogeeninen työvoima	heterogeeninen työvoima
suuri työvoiman liikkuvuus	vähäinen työvoiman liikkuvuus
matalan työttömyyden alue	korkean työttömyyden alue
lyhyt aikaväli	pitkä aikaväli

Lähde: *Eriksson* **(1996), täydentäen.**

Työajan lyhentämisen vaikutus työllisyyteen riippuu epäsuorasti suhdannetilanteesta. Korkeasuhdanteen voidaan ajatella vaikuttavan myönteisesti työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksiin, koska korkeasuhdanteessa työntekijät ovat valmiimpia siihen, että heidän reaaliansionsa alenevat tilanteessa, jossa työaikaa lyhennetään. Korkeasuhdanteessa reaalipalkan alentaminen työajan lyhentyessä

tarkoittaa usein ainoastaan sitä, että reaalipalkkojen nousuvauhdista tingitään perusuraan verrattuna. Tämä voimistaa työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksia tilanteessa, jossa tuottavuuden jousto työajan lyhentämisen suhteen on alle ykkösen. Ma-alasuhdanteen aikana työntekijöiden halukkuus reaalipalkkojen alentamiseen työajan lyhentyessä on vähäisempää, jolloin työajan lyhentäminen työllisyyden parantamiseksi on vastaavasti vaikeampaa kuin korkeasuhdanteessa[10]. Lisäksi korkeasuhdanteessa työajan supistumiseen liittyvä reaalipalkkojen alentaminen ei johda yhtä merkittävää kokonaiskysynnän supistumiseen (ja työllisyyttä supistavaan vastavaikutukseen) kuin ma-alasuhdanteessa. Matalasuhdanteen aikana yrityksissä on tyypillisesti myös liikahenkilöstöä (*Eriksson* 1996, 10). Tämä merkitsee puolestaan sitä, että matalasuhdanteen päättyessä tuotantoa voidaan kasvattaa ilman lisähenkilöstön palkkaamista, jolloin työajan lyhentäminen ei luo välttämättä liikkumavaraa uusien työntekijöiden palkkaamiseen.

Myös tuotannon luonteella on merkitystä työajan lyhentämisen työllisyysvaikutusten kannalta. Työvoimaintensiivisessä tuotannossa työajan lyhentämisellä on suurempi vaikutus työllisyyteen yksinkertaisesti sen tähden, että siellä työn korvaaminen pääomalla on vaikeampaa kuin pääomaintensiivisessä tuotannossa, jos reaalipalkkoja ei alenneta samassa suhteessa kuin työaikaa. Tämän näkökohdan perusteella työajan lyhentämisellä voisi olla työllisyysvaikutuksia lähinnä voimakkaan työvoimaintensiivisillä palvelualoilla. *Neifer-Dichmann* **(1991, 517) väittää, että työajan lyhentäminen heikentää itse asiassa talouskasvun työllistävyyttä, koska se pakottaa yritykset korvaamaan työpanosta koneilla ja**

[10] *OECD* **(1994, 29) suhtautuu varauksellisesti yleiseen, lakisääteisesti määrättyyn työajan lyhentämiseen. Syynä on se, että palkat ovat harvoin alentuneet tuotoksen suhteessa. Yritysten yksikkötyövoimakustannukset ovat nousseet, eikä toivottu työllisyysvaikutus ole toteutunut, koska yritysten kilpailukyky on murentunut työajan lyhentyessä. Vapaaehtoisiin, työantajien ja työntekijöiden välisiin neuvotteluihin perustuviin hankkeisiin** *OECD* **(1994) sitä vastoin suhtautuu myönteisesti.**

laitteilla. Tällöin yleisen työajan lyhentäminen voi heikentää merkittävästi mahdollisuuksia alentaa työttömyyttä pitkällä aikavälillä.

OECD **(1997b, 27) korostaa sitä, että työllisyysvaikutusten kannalta keskeistä on nimenomaan kiinteiden työvoimakustannusten osuus kokonaistyövoimakustannuksista. Jos kiinteät työvoimakustannukset ovat korkeita suhteessa työajan lyhentyessä muuttuviin, niin yritykset ovat useissa tapauksissa haluttomia lyhentämään todellista työaikaa. Kiinteiden kustannusten olemassaolo merkitsee myös periaatteessa sitä, että työajan lyhentyessä palkkojen tulisi supistua suhteellisesti enemmän kuin työajan, jos tuottavuus pysyy muuttumattomana, jotta yritysten yksikkötyövoimakustannukset eivät kasvaisi alkutilanteeseen verrattuna. Tämä johtuu siitä, että työllistämisen kiinteät kustannukset eivät välttämättä muutu työajan lyhentämisen seurauksena.** *Snower* **(1997, 37) korostaa sitä, että työajan lyhentämisen eräs keskeinen haittapuoli on yritysten näkökulmasta se, että se lisää yritysten kustannuksia, jotka aiheutuvat henkilökunnan palkkaamisesta, valinnasta ja kouluttamisesta. Voidaan kuitenkin huo-mauttaa, että tilanteessa, jossa kiinteät kustannukset ovat luonteeltaan uponneita kustannuksia, niiden ei tulisi vaikuttaa yrityksen optimaaliseen päätökseen lainkaan. Lisäksi työajan lyhentyessä myös työn tuottavuus paranee useimmissa tapauksissa.** *Hart* **(1987, 91–128) puolestaan ko-rostaa sitä, että luonteeltaan periaatteessa kiinteät kustannukset (kuten yritysten suorittamat sosiaalivakuutusmaksut) muuttuvat usein yleisen työajan lyhentyessä[11]. On ilmeistä, että todella kiinteiden kustannusten osuus vaihtelee suuresti toimialasta riippuen. Tämä on eräs argumentti, joka perustelee työajan lyhentämistä lähinnä toimialakohtaisesti.**

[11] *Liederman* **ja** *Jehle* **(1997) ovat tarkastelleet sosiaaliturvamaksujen vaikutusta yrityksen optimaaliseen tapaan vähentää työpanostaan implisiittisten sopimusten mallissa. Heidän tarkastelunsa viittaa siihen, että työajan lyhentäminen olisi useimmissa tapauksissa optimaalinen tapa vähentää yrityksen työpanosta.**

Yrityskoko, jossa työajan lyhentäminen pääsääntöisesti toteutetaan vaikuttaa myös työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksiin (*Bosworth & Heathfield* 1995). Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että pienyrityksissä tuotannon määrä sopeutuu usein työajan lyhentämisen myötä alhaisemmalle tasolle, jolloin työajan lyhentämisen vaikutus työllisyyteen jää vähäiseksi. Suuryrityksissä työajan lyhentämisen luo sen sijaan helpommin liikkumavaraa uusien työntekijöiden palkkaamiseen, eikä tuotanto välttämättä sopeudu alhaisemmalle tasolle työajan lyhentyessä. Tämä tarkoittaa sitä, että yleisen työajan yhentämisellä voisi periaatteessa ol-la merkittäviä työllisyysvaikutuksia lähinnä suuryritysten luonnehtimilla toi- mialoilla.

Pienessä avoimessa taloudessa on tärkeää erottaa toisistaan avoin ja suljettu sektori. Avoimessa taloudessa kustannustason kohoamisella on helposti negatiivinen vaikutus työllisyyteen. Kansainväliseltä kilpailulta suljetulla sektorilla työajan lyhentämisen vaikutus työllisyyteen on voimakkaampi sen tähden, että siellä työajan supistumiseen liittyvä mahdollinen yksikkötyövoimakustannusten nousu ei heikennä yhtä voimakkaasti yritysten kannattavuutta (ja kykyä palkata uusia työntekijöitä) kuin avoimella sektorilla. Tämä johtuu siitä, että suljetulla sektorilla kohonneita yksikkötyökustannuksia on helpompaa siirtää tuotteiden hintoihin kuin avoimella sektorilla, jossa tuotteiden hinnat määräytyvät maailmanmarkkinoilla. Kansainväliselle kilpailulle avoimen tuotannon osuus on myös jatkuvassa kasvussa kaikkialla teollisuusmaissa. Tämä on ongelmallista yleisen työajan lyhentämisen näkökulmasta.

Ylitöiden voimakas kasvu normaalityöajan lyhentyessä on eräs keskeinen vaikutuskanava, joka vaimentaa työajan lyhentymisen myönteistä vaikutusta työllisyyteen. Ylitöiden osuus kokonaistyöajasta on tyypillisesti pieni (ainoastaan muutamia prosentteja), mutta se on toisaalta herkkäliikkeisin työajan osa. Ylitöiden reagointi normaalityöajan lyhentymiseen on luonnollisesti empiirinen kysymys. On myös ilmeistä, että ylitöiden määrä reagoi normaalityöajan lyhentymiseen eri tavalla toimialasta riippuen.

Kasvava käynti- ja palveluaika puolestaan helpottaa yritysten sopeutumista tilanteeseen, jossa työaika supistuu[12] (*Anttila* 1997). Jos työajan lyhen-tämiseen liittyy joustavampien työaikojen käyttöönotto, niin yrityksen olemassaolevaa pääomakantaa voidaan hyödyntää aiempaa tehokkaammin, jolloin yritykselle ei aiheudu yhtä suuria menetyksiä kuin tilanteessa, jossa käynti- ja palveluaika ei kasva yleisen työajan samalla lyhentyessä.

Booth **ja** *Schiantarelli* **(1987) päätyvät teoreettisessa tarkastelussaan nimenomaan siihen, että yleisen työajan lyhentämisellä ei ole myönteisiä työllisyysvaikutuksia, elleivät yrityksen käynti- ja palveluajat samalla muutu joustavammiksi kuin aiemmassa tilanteessa. Tilanteessa, jossa käynti- ja palveluajat pysyvät muuttumattomina yleisen työajan lyhentyessä seu-rauksena saattaa olla jopa työllisyyden heikkeneminen. Tämä on tärkeä näkökohta yleisen työajan lyhentämisestä saatujen käytännön kokemusten osalta. Myös** *Calmfors* **ja** *Hoel* **(1989) tarkastelevat käyntiajan ja toisaalta vuorotyön määrän reagointia yleisen työajan lyhentämiseen. Vuorotyön määrän lisääminen yleisen työajan lyhentyessä on nimenomaan keskeinen keino pidentää käynti- ja palveluaikoja.** *Calmfors* **ja** *Hoel* **(1989) päät-televät, että vuorotyön yleistyminen, ja käynti- ja palveluaikojen pidentyminen eivät välttämättä johda työllisyyden parantumiseen. Väitettä he pe-rustelevat sillä, että vuorotyön yleistyminen työajan lyhentyessä saattaa heijastaa ainoastaan työn korvaamista pääomalla tilanteessa, jossa yrityksen yksikkötyövoimakustannukset ovat nousseet työajan lyhentyes-sä.**

Työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksien kannalta työmarkkinoiden toimintakyky on tärkeä tekijä. Työmarkkinoiden sopeutumiskyky työajan lyhentämiseen riippuu monista tekijöistä. Homogeeninen työvoima edesauttaa myönteisten työllisyysvaikutusten muodostumista, koska tällöin uusien työntekijöiden palkkaaminen on helpompaa kuin tilanteessa, jossa työvoima on heterogeenista koulutuksen ja ammatillisen kokemuk-

[12] **Myös Talousneuvoston (1998, 8–9) raportissa korostetaan samaa näkökohtaa.**

sen suhteen (*Neifer-Dichmann* 1991, 517–518). Heterogeenisen työvoiman ta-pauksessa työmarkkinoille syntyy helpommin pullonkauloja ja työajan lyhentymisen vaikutus työllisyyteen jää vähäiseksi, koska korvaavien työntekijöiden palkkaaminen on vaikeata. Seurauksena saattaa olla myös reaalipalkkojen voimakas nousu, joka näivettää työajan lyhentymisen myönteisiä työllisyysvaikutuksia.

Myös työvoiman vilkas alueellinen liikkuvuus edesauttaa työajan lyhentämisen myönteisten työllisyysvaikutusten syntyä[13]. Tämä johtuu puolestaan siitä, että tällöin työajan supistaminen ei synnytä alueellisia pullonkauloja työmarkkinoille. Tilanteessa, jossa työvoiman alueellinen liikkuvuus on vähäistä saattaa joillakin alueilla syntyä pulaa ammattitaitoisesta työ-voimasta, jos työajan lyhentyessä kyetään luomaan myös kattava yli-työkielto. Euroopassa työvoiman alueellinen liikkuvuus (myös kansallisvaltioiden sisällä) on tunnetusti vähäistä Yhdysvaltoihin verrattuna.

Työajan lyhentämisellä on puolestaan suurempi vaikutus alhaisen työttömyyden alueella sen tähden, että siellä työntekijät ovat valmiimpia tinkimään reaaliansioistaan. Tämä merkitsee sitä, että yritysten yksikkötyövoimakustannukset eivät kohoa yleisen työajan lyhentyessä, jolloin yleisen työajan lyhentämisellä on periaatteessa myös suurempi vaikutus työllisyyteen.

Lisäksi työajan lyhentämisen vaikutukset ovat olennaisilta osiltaan riippuvaisia tarkastelujänteestä (*Eriksson* 1996, 21–22). Pitkällä aikavälillä yleisellä työajan lyhentämisellä saattaa olla vaikutusta jopa yritysten investointitoimintaan. Jos työajan lyhentäminen kasvattaa yritysten yk-

[13] **Voidaan tietysti huomauttaa, että tilanteessa, jossa työmarkkinoiden toimintakyky on erinomainen (joka tarkoittaa usein nimenomaan sitä, että kansantalouden työttömyysaste on alhainen), työajan lyhentäminen työllisyyden parantamiseksi on itse asiassa tarpeetonta. Lyhyellä aikavälillä vilkas muuttoliike ei kuitenkaan välttämättä poista työttömyyden alue-eroja. Tämä johtuu siitä, että muuttotappioalueilla syntyy helposti itse itseään voimistava kurjistumiskierre, jonka katkaisemiseen tarvitaan aktiivista talouspolitiikkaa.**

sikkötyövoimakustannuksia, niin seurauksena saattaa olla yritysten pääomanmuodostuksen heikkeneminen. Vaikutusten suuruusluokkaa on kuitenkin jokseenkin mahdotonta arvioida. *Lindbeck* **(1996, 23) katsoo, että tilanteessa, jossa yritysten investointitoiminta supistuu työajan lyhentämisen seurauksena, työajan lyhentäminen keskeisiltä osiltaan rapauttaa hyvinvointivaltion rahoituspohjaa. Tästä huolimatta lyhyellä aikavälillä työajan lyhentämisellä voi olla** *Lindbeckin* **(1996, 23) mukaan huomattaviakin myönteisiä työllisyysvaikutuksia.**

Lyhyen aikavälin vaikutuksilla saattaa olla myös kauaskantoista merkitystä ennen kaikkea tilanteessa, jossa työttömyyttä luonnehtii voimakas ”hysteresis”-ilmiö, jonka seurauksena tilapäiset häiriöt muovautuvat luonteeltaan pysyviksi vaikutuksiksi (*Forslund* **1996, 2). Työttömyys merkitsee usein osaamispohjan rapautumista, jolloin työttömän tuleva kyky työllistyä heikkenee huomattavasti. Tällöin työajan lyhentäminen saattaa osaltaan estää työmarkkinoilta syrjäytymistä ja työttömyysongelman sitkistymistä, jotka molemmat ilmiöt ovat keskeisiä nimenomaan eurooppalaisessa työttömyydessä. Pitkällä aikavälillä ylitöiden ja ennen kaikkea tuottavuuden kasvu murentavat kuitenkin yleisen työajan lyhentämisen vaikutukset työllisyyteen (***Anttila* **1997, 23).**

On syytä myös muistaa se, että laajoissa empiirisissä selvityksissä on osoitettu se, että työttömyys on kiistatta tärkein yksittäinen tekijä, joka rapauttaa yksilön kokemaa onnellisuutta läntisissä teollisuusmaissa (*Oswald* **1997, 1822–1823**; *Sen* **1997, 161–161**; *Winkelmann & Winkelmann* **1998). Tämä johtuu siitä, että ihmisten kokema onnellisuus määräytyy olennaisilta osiltaan heidän vertaillessaan omaa asemaansa toisten ihmisten saavuttamaan asemaan (***Clark & Oswald* **1996**; *Ng* **1997, 1848–1850). Työajan lyhentämistä koskevan keskustelun kannalta tämä tarkoittaa sitä, että tilanteessa, jossa työajan lyhentämisellä voidaan saavuttaa edes tilapäisesti työllisyyden parantumista, työajan lyhentäminen saattaa lievittää merkittävästi yhteiskunnan pahoinvointia, eriarvoisuutta ja sen synnyttämiä lieveilmiöitä.**

Työajan lyhentämisen kielteisiä vaikutuksia voidaan myös lieventää aktiivisella politiikalla[14]. *Owen* (1989, 144–146) korostaa ennen kaikkea kolmea näkökohtaa. Ensinnäkin työajan lyhentäminen lisää mahdollisuuksia nostaa osallistumisastetta kansantaloudessa. Ongelmana on kuitenkin se, että uusien työtehtävien synnyttäminen vaatii usein huomattavia muutoksia organisaatiossa. Toiseksi työajan lyhentäminen parantaa tyypillisesti työn tuottavuutta. Kolmas keskeinen näkökohta on se, että työajan lyhentäminen mahdollistaa periaatteessa joustavampien käynti- ja palveluaikojen toteuttamisen aiempaan tilanteeseen verrattuna. Tämä mahdollistaa sen, että kansantalouden potentiaalista tuotantokapasiteettia (sekä työvoimaa että pääomakantaa) käytetään aiempaa tehokkaammin.

Periaatteessa työajan lyhentämisen ongelmana on myös se, että tehtyjen työtuntien määrän supistaminen heikentää kansantalouden suorituskykyä ja elintasoa pitkällä aikavälillä, koska kansantalouden käytössä olevan työpanoksen määrä (ja potentiaalinen tuotanto) jää alhaisemmalle tasolle kuin tilanteessa, jossa yleistä työaikaa ei lyhennetä työllisyyden parantamisen toivossa. Tärkeää on kuitenkin se, että tämä vaatii toteutuakseen sen, että kansantalous on jatkuvasti täystyöllisyystasapainossa. Eurooppalaisen joukkotyöttömyyden ja vajaatyöllisyyden olosuhteissa työajan lyhentäminen ei sitä vastoin välttämättä johda siihen, että kansantalouden käytettävissä oleva kokonaistyöpanos supistuisi yleisen työajan lyhentyessä (*Santamäki-Vuori* 1997, 39).

---

[14] *Bosch* ja *Lehndorff* (1995) tarkastelevat autoteollisuudessa vallitsevia työaikakäytäntöjä sekä Euroopassa että Japanissa. He päätyvät selvityksessään siihen, että toisistaan eroaviin työaikajärjestelyihin on päädytty keskeisesti riippuen siitä, miten suuri paino työelämän laadulle on tahdottu asettaa työajasta päätettäessä. Euroopassa sekä normaalityöaika että todellinen työaika on huomattavasti lyhyempi kuin Japanissa. Tärkeää on myös se, että toisistaan poikkeavat työaikajärjestelyt ovat osoittautuneet keskenään kilpailukykyisiksi. Tämä osoittaa sen, että yleinen työaikakäytäntö voidaan halutessa muovata osaksi kilpailukykyistä yritysstrategiaa. Se vaatii kuitenkin työtehtävien huolellista suunnittelua.

2.3 Yhteenveto

Yleisen työajan lyhentäminen on ongelmallinen ratkaisu Euroopan korkeaan työttömyyteen. Makrotaloudellisissa tarkasteluissa on tyypillisesti päädytty siihen, että yleisen työajan lyhentämisellä (ja muilla kansantalouden työpanosta supistavilla toimenpiteillä kuten varhaiseläkejärjestelyillä ja työtehtävien osa-aikaistamisella) ei olisi lainkaan työllisyysvaikutusta kansantalouden sopeuduttua uuteen tasapainoon.

Mikrotaloudellinen tarkastelu paljastaa puolestaan sen, että yleisen työajan lyhentämisen vaikutus työllisyyteen riippuu lukuisista pohjimmiltaan toimialakohtaisista tekijöistä. Myönteisten työllisyysvaikutusten muodostuminen vaatii lisäksi lukuisten ehtojen toteutumista. Keskeistä on se, ettei ylitöiden määrä reagoi täysimääräisesti normaalityöajan lyhenemiseen. Pitkällä aikavälillä työn tuottavuuden kasvu murentaa yleisen työajan lyhentämisen vaikutuksen työllisyyteen.

Työajan lyhentämisen työllisyysvaikutus on myös riippuvainen sen toteutustavasta. Myönteisten työllisyysvaikutusten synnyn tärkein yksittäin edellytys on eittämättä käynti- ja palveluaikojen pidentyminen yleisen työajan lyhentyessä[15]. Tällöin yritysten on mahdollista hyödyntää aiempaa tehokkaammin pääomakantaansa, ylläpitää tuotantotasonsa ja synnyttää uusia työpaikkoja. Teoreettisten tarkastelujen tärkein opetus on kuitenkin se, että työajan lyhentämisen työllisyysvaikutusten tutkiminen on empiirinen kysymys.

[15] *Santamäki-Vuori* **(1997, 39) esittää, että työajan lyhentämiseen keinona parantaa työllisyyttä suhtaudutaan penseästi sen tähden, että se vaatii toteutuakseen työtehtävien laajamittaista uudelleenorganisointia yrityksessä. Tämä merkitsee puolestaan sitä, että lakisääteinen työajan lyhentäminen tuottaa usein heikkoja tuloksia, koska yrityksissä ollaan tällöin erityisen haluttomia tuotannon ja työtehtävien uudelleenorganisointiin, joka tukisi työajan lyhentämisen myönteisiä työllisyysvaikutuksia.**

3. Eurooppalaisia kokemuksia

Useissa Euroopan maissa on harjoitettu 1980-luvulta alkaen aktiivista työaikapolitiikka, jonka tärkeimpänä tavoitteena on ollut työllisyyden parantaminen ja työttömyysongelman lievittäminen[16]. Tämän tähden on syytä luoda katsaus keskeisissä Euroopan maissa 1990-luvulla saatuihin keskeisimpiin kokemuksiin työaikapolitiikasta nimenomaan työllisyyden parantamisen välineenä[17]. Katsaus on luonteeltaan voimakkaasti valikoiva ja se keskittyy yleisen työajan lyhentämisen työllisyysvaikutusten arviointiin. Tarkastelun painotus on kunkin maan tunnusomaisen lähestymistavan kuvaamisessa ja keskeisimpien kokemusten tiiviissä kartoittamisessa. Ranskan ja Saksan kokemuksia tarkastellaan seikkaperäisimmin.

Yleisen työajan lyhentäminen keinona parantaa työllisyyttä on menettänyt jonkin verran suosiotaan Euroopassa. *Meuldersin* **(1996) mukaan syynä on neljä päätekijää. Ensinnäkin työajan lyhentäminen toteutettiin 1980-luvulla useissa tapauksissa vähentämällä käynti- ja palveluaikoja. Toiseksi yk-sikkötyövoimakustannukset ovat tyypillisesti kohonneet työajan lyhentyessä, koska samalla ei ole omaksuttu joustavampaa tuotantomuotoa. Kolmas tekijä on se, että työntekijät ovat alkaneet suhtautua varauksellisesti työajan lyhentämiseen keinona parantaa työllisyyttä. Syynä on ni-menomaan työajan lyhentämisen puutteellinen toteutus. Neljänneksi useissa maissa vuosia kestänyt palkkatason jäähdyttäminen ja reaalipalkkojen alentaminen on merkinnyt sitä, että**

[16] *Antilan* **(1990) tutkimus on kattava esitys 1980-luvun kokemuksista. Myös** *Eriksson* **(1996, 27) sisältää hyödyllisen yhteenvedon 1980-luvulla toteutettujen työajan lyhennysohjelmien työllisyysvaikutuksista.**

[17] **1980-luvulta saatuja kokemuksia tarkastellaan, jos niitä koskevia uusia vaikutusarvioita on julkaistu.**

työntekijät ovat ajaneet mie-lummin palkankorotuksia kuin yleistä työajan lyhentämistä[18]. Tapahtunutta voidaan jäsentää myös sisäpiiriläisten käyttäytymisenä, jossa ns. sisä-piiriläiset ovat kaihtaneet yleisen työajan lyhentämistä, joka saattaisi parantaa työttömien asemaa.

Työajan lyhentämisestä on luonnollisesti keskusteltu myös Euroopan Unionin piirissä. Komission paljon keskustelua herättäneessä valkoisessa kirjassa "Growth, Competitiveness, Employment" (1993) suhtauduttiin varauksellisesti työaikapoliitiikkaan keinona alentaa Euroopan työttömyyttä. Komissio varoittaa ennen kaikkea keskitetysti sovitusta yleisen viikkotyöajan lyhentämisestä ja korostaa paikallisen sopimisen merkitystä työajan lyhentämisessä. Komissiota myönteisemmin yleisen työajan lyhentämiseen on suhtautunut EU-parlamentti ja se on tehdyt hiljattain aloitteen työajan lyhentämisestä (*Julkunen & Nätti* 1998a, 75–78). On väitetty, että talouksien jatkuva kansainvälistyminen johtaisi siihen, että työajat yhtenäistyisivät teollisuusmaissa. Toistaiseksi tämä kehityskulku ei ole kuitenkaan toteutunut, vaan työaikajärjestelmissä on yhä runsaasti kansallisia piirteitä (*Julkunen & Nätti* 1998b).

Taulukossa 2 on säännönmukainen vuosityöaika teollisuudessa vuosina 1990 ja 1996 keskeisimmissä Euroopan maissa, ja vertailun vuoksi myös Japanissa ja Yhdysvalloissa. Työn jakamista koskevassa keskustelussa on mielekästä verrata maittain nimenomaan säännöllisiä vuosityöaikoja, koska todelliseen vuosityöaikaan vaikuttaa myös ylitöiden osuus kaikista tehdyistä työtunneista ja toisaalta osa-aikaisten työsuhteiden yleisyys. Säännönmukainen työaika on selkeä talouspolitiikkamuuttuja, josta sovitaan työmarkkinaneuvotteluissa. Osa-aikaisten työsuhteiden tähden todellinen vuosityöaika on Euroopan maista lyhin Hollannissa (1 450 tuntia vuonna 1994) (*SOU* 1996).

[18] Myös *Larsen* (1998) korostaa samaa näkökohtaa.

Taulukko 2. Säännönmukainen vuosityöaika teollisuudessa vuonna 1990 ja 1996

	1990	1996	MUUTOS (%)
Japani[19]	–	1 967	–
Yhdysvallat	–	1 912	–
Ruotsi	1 800	1 808	0,44
Iso-Britannia	1 778	1 777	–0,06
Ranska	1 748	1 771	1,32
Italia	1 768	1 752	–0,90
Belgia	1 709	1 744	2,05
Norja	1 725	1 740	0,87
Suomi	1 716	1 724	0,47
Hollanti	1 744	1 722	–1,26
Tanska	1 679	1 672	–0,42
Saksa	1 623	1 579	–2,71

Lähde: *Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto*.

Säännönmukainen vuosityöaika oli vertailussa olevista maista vuonna 1996 pisin Japanissa ja lyhin puolestaan Saksassa[20]. Lisäksi voidaan huomauttaa, että Manner-Euroopan maissa säännönmukainen vuosityöaika on tyypillisesti supistunut hieman vuosina 1990–1996. Voimakkainta säännönmukaisen vuosityöajan lyheneminen on ollut Saksassa ja Hollannissa. Sen sijaan kaikissa Pohjoismaissa Tanskaa lukuunottamatta säännönmukainen vuosityöaika on pidentynyt hieman 1990-luvulla. Tämä johtuu siitä, että Pohjoismaissa säännönmukainen vuosityöaika lyheni tuntuvasti jo 1960- ja 1970-luvulla.

[19] Japanin osalta kyseessä on todellinen tehty työaika vuonna 1995.

[20] Japanin osalta *Brunello* (1989) on raportoinut tuloksia, joiden mukaan työajan lyhentämisellä olisi ollut työllisyyttä heikentävä vaikutus 1980-luvulla. Tämä on puolestaan aiheutunut siitä, että normaalityöajan lyhentäminen on johtanut ainoastaan ylitöiden määrän voimakkaaseen kasvuun Japanissa.

Vuosittaisen työajan roolia työllisyyden näkökulmasta voidaan lähestyä myös maittaisten vertailujen näkökulmasta. Voidaan huomauttaa, että useissa maissa (kuten Ranskassa ja Saksassa), joissa työtunnit ovat supistuneet ajan myötä, on samalla syntynyt pysyvä työttömyysongelma (*Layard, Nickell & Jackman* 1991; *Lindbeck* 1996, 23). Yhdysvalloissa, joissa on ollut alhainen tasapainotyöttömyys Eurooppaan verrattuna kautta koko 1980- ja 1990-lukujen vuosityöaika ei ole muuttunut viimeisten kymmenen vuoden aikana.

Vertailtaessa säännönmukaista vuosityöaikaa ja työttömyysastetta maittain 1990-luvulla näyttäisi siltä, että säännönmukaisen vuosityöajan pituudella ei olisi suoraviivaista yhteyttä maan työttömyysasteeseen. Esimerkiksi Hollannissa ja Yhdysvalloissa säännönmukainen vuosityöaika on toisistaan kovin erilainen, mutta tästä huolimatta näiden maiden työttömyysaste on pysytellyt jotakuinkin samalla tasolla. Tarkasteltaessa pelkästään säännönmukaista vuosityöaikaa ja työttömyysastetta maittain ei kuitenkaan kontroloida muita työttömyysasteeseen vaikuttavia lukuisia institutionaalisia tekijöitä, joten sen perusteella ei ole mahdollista tehdä luotettavia päätelmiä työajan ja työttömyyden välisestä yhteydestä. *Layard, Nickell* ja *Jackman* (1991, 505) tarkastelevat työttömyysasteen ja työtuntien määrän muutoksia vuosina 1975–1988 OECD-maiden aineistolla ja päätyvät yksinkertaisen hajontakuvion perusteella siihen, että työtuntien määrän supistuminen olisi liittynyt itse asiassa työllisyyden heikkenemiseen. Tämän perusteella he esittävät, että todistustaakka täytyy olla heillä, jotka väittävät yleisen työajan lyhentämisellä olevan merkittäviä myönteisiä työllisyysvaikutuksia.

***Layard, Nickell* ja *Jackman* (1991) ja *Nickell* (1996) ovat tutkineet empiirisesti työttömyysaste-eroja OECD-maissa selittäviä institutionaalisia tekijöitä (keskeisiä muuttujia ovat tällöin työttömyyskorvausten taso ja kesto, neuvottelujärjestelmän rakenne, ja aktiivisen työvoimapolitiikan laajuus). Yleisen työajan lyhentämisen näkökulmasta tärkeää on se, että heidän tulostensa mukaan työajan pituudella ei ole roolia selitettäessä työttömyysaste-eroja OECD-maiden välillä 1980-luvulla ja 1990-luvulla.**

Tämä tarkoittaa sitä, että yleisen työajan supistaminen ei ole ratkaisu korkeaan työttömyyteen. Pelkästään työn tarjontaa säätelemällä ei voida alentaa työttömyyttä kestävällä tavalla. Tuloksen luotettavuutta lisää se, että tutkimuksessa kontroloidaan myös maakohtaisia tekijöitä, jotka ovat ilmeisen keskeisiä työllisyyden ja työttömyyden määräytymisessä. Maakohtaiset tekijät ovat lisäksi ajassa muuttuvia. Suomen korkea työttömyys selittyy paljolti puhtaasti maakohtaisella tekijällä eli 1990-luvun alun syvällä lamalla (*Nickell* 1996, 71–72). Myös *Layardin* (1997, 344) tarkastelu antaa voimakasta tukea näkemykselle, jonka mukaan ainakin pitkällä aikavälillä työn tarjonnan muutokset kanavoituvat ainoastaan työllisyyden vastaavan suuruisiksi muutoksiksi, eikä työn tarjonnan muutoksilla ole vaikutusta tasapainotyöllisyyteen.

Empiirinen havainto, jonka mukaan työajan pituudella ei ole vaikutusta kansantalouden tasapainotyöttömyyteen on sopusoinnussa Layardin, Nickellin ja Jackmanin (1991) aiemmin esitetyn teoreettisen kehikon kanssa tasapainotyöttömyyden (NAIRU) määräytymisestä, sillä mallissa työn tarjonnan muutoksilla ei voida nimenomaan vaikuttaa tasapainotyöttömyyteen lainkaan pitkällä aikavälillä. *Romppanen* ja *Valppu* (1997) ovat tarkastelleet työllisyyden kehitystä selittäviä tekijöitä OECD-maissa. Yleisen työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksiin he suhtautuvat sangen skeptisesti ja pitävät osa-aikatyötä, vuorotyön eri muotoja ja työn vuorottelua (eli valikoivaa työaikapolitiikkaa) varmempina keinoina parantaa työllisyyttä kuin yleistä työajan lyhentämistä. Myös *Kiander, Pehkonen* ja *Pohjola* (1998, 483–429) pitävät osa-aikatyön lisäämistä harkinnanarvoisena vaihtoehtona yleisen työajan lyhentämisen sijaan.

***Eriksson* (1996, 24–26) on puolestaan koonut yhteen maakohtaisia empiirisiä tutkimuksia koskien työajan lyhentämisen vaikutusta työllisyyteen Euroopan maissa. Empiirisiä tutkimuksia luonnehtii kuitenkin kolme keskeistä puutetta (*OECD* 1994). Ensinnäkin työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksia on vaikea erottaa muista talouden muutostekijöistä. Toiseksi tärkeää on se, että työllisyysvaikutuksista esitetään hyvin erilaisia näkemyksiä riippuen tietolähteestä. Ruotsissa tyypillisistä on**

ollut se, että työntekijäjärjestöjen tutkimuksissa saadaan suuria myönteisiä työllisyysvaikutuksia ja puolestaan työnantajajärjestöjen teettämissä tutkimuksissa päädytään usein siihen, ettei työajan lyhentämisellä ole lainkaan myön-teisiä työllisyysvaikutuksia (*Eriksson* 1996, 2–6). Kolmas keskeinen puute on se, että empiirisissä tutkimuksissa ei juurikaan kiinnitetä huomiota keskipitkän ja/tai pitkän aikavälin vaikutuksiin. Tämä saattaa peittää työajan lyhentämisen vastavaikutuksia. Osa tutkimuksista käsittelee koko kansantaloutta ja osassa keskitytään puolestaan työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksiin jollakin toimialalla (tavallisesti teollisuudessa). Li-säksi on syytä huomata se, että yleisen työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksia tutkitaan lukuisten metodien avulla, joka vaikeuttaa tutkimusten kriittistä vertailua. Osassa tutkimuksissa käytetään kyselyjä työmarkkinaosapuolille ja toisissa taas ekonometrisia tarkasteluja (*Seifert* 1991, 497–505).

Maakohtaisista empiirisistä tutkimuksista ei ole vedettävissä yleistä johtopäätöstä työajan lyhentämisen vaikutuksesta työllisyyteen (*Eriksson* 1996, 24–26). Tämä tulema ei ole sinänsä yllätys, sillä teoreettisten tarkastelujen perusteella voidaan sanoa se, että työajan lyhentämisen lopulliset työllisyysvaikutukset riippuvat lukuisista työmarkkinoiden toimintakykyä luonnehtivista mikrotaloudellisista tekijöistä, jotka ovat olennaisilta osiltaan toimialakohtaisia.

3.1. Hollanti

Hollannissa lyhennettiin 1980-luvulla yleistä työaikaa liittämättä siihen täyttä palkkakompensaatiota, joten työntekijöiden vuosiansiot alenivat työajan lyhentyessä. Tavoitteena oli työajan lyhentämisen työllisyysvaikutusten voimistaminen (*Antila* 1990, 32–33). Tavoite ei kuitenkaan toteutunut, vaan työllisyyden parantuminen jäi vähäiseksi alkuperäisiin laskelmiin verrattuna (*Eriksson* 1996, 27). Yleisen työajan lyhentämisen ongelmana oli se, että pienissä yrityksissä ei oltu halukkaita supistamaan

todellista työaikaa, jolloin työaikapolitiikan toteuttaminen jäi puolinaiseksi (*Roche, Fynes & Morrissey* 1996, 136).

Hollannin työaika on eurooppalaisittain lyhyt, keskimäärin 1400 tuntia vuodessa (vuonna 1996) (*Munchau & Cramb* 1997). Tämä tarkoittaa sitä, että työtuntien kokonaismäärä ei ole Hollannissa yhtä korkea kuin eurooppalaisittain alhaisen työttömyysasteen perusteella saattaisi päätellä. Hollannissa ollaan parhaillaan lyhentämässä yleistä työaikaa 38 tuntisesta 36 tuntiin. Se toteutetaan lainsäädäntöteitse, mutta yrityskohtaisilla työehtosopimuksilla (*Työministeriö* 1997, 12). Työntekijät ovat suostuneet reaaliansioiden jäähdyttämiseen kuten 1980-luvulla. Hollanissa käytetään myös työaikapankkeja. Hollannin tapauksessa tärkeää on se, että osa-aikatyöntekijöiden osuus työntekijöistä on Hollannissa Euroopan korkein, 38,1 prosenttia vuonna 1996 (*Munchau & Cramb* 1997). Hollannin mallia on kritisoitu nimenomaan sen tähden, että maassa tapahtunut sangen hidas työttömyysasteen alentuminen on perustunut paljolti osa-aikaisten työsuhteiden voimakkaaseen yleistymiseen. Mielenkiintoista on se, että Hollannissa työn tuottavuus on kuitenkin maailman korkein, jos tuottavuutta mitataan bruttokansantuotteella tehtyä työtuntia kohden (*Kiander, Pehkonen & Pohjola* 1998, 439).

3.2. Belgia

Belgiassa toteutettiin vuosina 1983–1986 yleinen työajan lyhentäminen alentamalla viikkotyöaikaa 40 tunnista 38 tuntiin. Työajan lyhentäminen oli työantajia sitova, mutta käytännön toteutuksessa annettiin sijaa paikalliselle sopimiselle. Käytännön toteutuksessa omintakaista oli se, että ne yritykset, jotka eivät kyenneet lisäämään työllisyyttä työajan lyhentämisen seurauksena, joutuivat maksamaan palkkamenojensa säästön valtion ylläpitämään rahastoon (*Eriksson* 1996, 27–28).

Työajan leikkauksen työllisyysvaikutuksista on käyty vilkasta kiistaa Belgiassa (*Antila* 1990, 35–37). *OECD* (1994) päätyy arviossaan siihen, että työajan lyhentämisellä kyettiin luomaan noin 23 000 uutta työpaik-

kaa, mikä on selvästi vähemmän kuin alunperin suunniteltiin. Belgiassa ollaan lyhentämässä parhaillaan työaikaa 38:sta 36:een tuntiin. Belgian työaikapolitiikka on ollut tyypillisesti toteutukseltaan lähellä Ranskan työaikapolitiikkaa (*Työministeriö* 1997, 11).

3.3. Ranska

Ranskassa toteutettiin 1980-luvulla määrätietoista työaikapolitiikkaa hallituksen johdolla. Vuonna 1982 säädettiin laki 39 tunnin viikkotyöajasta. Hallitus tuki taloudellisesti niitä yrityksiä, jotka osallistuivat työajan lyhentämiseen. Vuosina 1982 ja 1983 tehtiin yhteensä noin 1200 sopimusta, joissa viikkotyöaikaa lyhennettiin (*Antila* 1990, 28). Työllisyysvaikutukset olivat kuitenkin kaavailtuja vaatimattomampia huolimatta siitä, että todellinen työaika aleni normaalityöajan supistuessa. Matalimpien arvioiden mukaan työaikapolitiikan tuloksena syntyi ainoastaan 14 000–18 000 uutta työpaikkaa, korkeimpien arvioiden ollessa peräti 70 000 uutta työpaikkaa (*Eriksson* 1996, 28–29). *OECD* (1997b, 27) arvion mukaan työllisyys parani työajan lyhentämisen seurauksena ainoastaan 0,1–0,3 prosenttia. Tehtyjen vaikutusarvioiden suuri hajonta jäytää niiden luotettavuutta. *Miller* (1986) korostaa arviossaan sitä, että työajan lyhentämisellä ei ollut merkittäviä vaikutuksia työllisyyteen Ranskassa 1980-luvun alussa nimenomaan sen tähden, että työntekijöiden reaaliansioita ei leikattu samassa suhteessa kuin työaikaa. Seurauksena oli ranskalaisyritysten kustannuskriisi ja markkinaosuuksien merkittävä supistuminen, jolloin yritykset olivat haluttomia palkkaamaan uusia työntekijöitä yleisen työajan lyhentyessä.

OECD (1997b, 27) korostaa puolestaan sitä, että työnajan lyhentämisen synnyttämät työllisyysvaikutukset jäivät Ranskassa 1980-luvulla vaatimattomiksi sen tähden, että työtehtävien uudelleenorganisointiin ei kiinnitetty juurikaan huomiota, jolloin käynti- ja palveluajat eivät pidentyneet yleisen työajan lyhentyessä. Ongelmallista on se, että tilanteessa, jossa yritykset vastustavat yleisen työajan lyhentämistä, ne ovat haluttomia myös

työtehtävien uudelleenorganisointiin. Seurauksena on usein se, että työajan lyhentämisen työllisyysvaikutukset jäävät vähäisiksi, koska käynti- ja palveluajat eivät pitene yleisen työajan lyhentyessä. Työtehtävien uudelleenorganisointi ja käynti- ja palveluaikojen pidentäminen vaatii puolestaan työntekijöiden ja työnantajien välistä yhteistyötä, jota on sangen vaikeaa synnyttää tilanteessa, jossa yleistä työaikaa lyhennetään lainsäädännön avulla. Tämän tähden vapaaehtoisuuteen perustuva työajan lyhentäminen tuottaa usein parempia tuloksia.

Ranskassa työajan lyhentäminen työllisyyden parantamiseksi on ollut voimakkaasti esillä julkisessa keskustelussa myös 1990-luvulla[21]. Vuonna 1993 käynnistettyyn viisivuotiseen työllistämisohjelmaan sisältyy valtion tuki niille yrityksille, joissa alennetaan työaikaa vähintään 15 prosenttia samalla lisäten henkilöstön määrää (*OECD* 1997a, 84). Työaikapolitiikan pyrkimyksenä on myös käynti- ja palveluaikojen pidentäminen. Valtion tuki on käytännössä toteutettu työnantajamaksuja koskevina helpotuksina[22]. Työaikapolitiikan toteutus on ollut kuitenkin takkuista. Valtion tuesta huolimatta yritykset ovat olleet haluttomia sitoutumaan työajan lyhentämispyrkimyksiin. Vuoden 1997 puoliväliin mennessä työajan lyhentämissopimuksia on tehty vasta 350 yrityksessä (*Työministeriö* 1997, 11). Syynä on se, että myös Ranskassa 1990-luvulla yleistynyt osa-aikatyö on yrityksille joustavampi väline kuin virallisen työvoimapolitiikan mukaiset sopimukset yleisen työajan lyhentämisestä. OFCE-tutkimuslaitoksen selvityksen mukaan yhden tukityöpaikan kustannukset ovat noin 39 000 Ranskan frangia (FRF) vuodessa (*Julkunen & Nätti* 1998a, 80). Työnantajajärjestöt ovat pitäneet parempana ratkaisuna työttömyys-

[21] **Vuonna 1936 Ranskan kansanrintamahallitus lyhensi lakisääteisen viikkotyöajan 48 tunnista 40 tuntiin. Työajan lyhentämisen tavoitteena oli työllisyyden parantaminen pula-ajan korkealta tasolta, mutta seurauksena oli ainoastaan ylitöiden vakiintuminen normaalikäytännöksi (*Julkunen & Nätti* 1998a, 43). Taloushistoriallinen kokemus osoittaa sen, että yleisen työajan lyhentäminen on vaikeata toteuttaa siten, että työllisyys paranee samalla kestävällä tavalla.**

[22] **Työnantajamaksujen palautus on 40 prosenttia ensimmäisenä vuonna ja kahtena seuraava vuonna 30 prosenttia (*Julkunen & Nätti* 1998a, 79).**

ongelman lieventämiseen sosiaalivakuutusmaksujen yleistä alentamista sitomatta sitä työajan ly-hentämiseen.

Lionel Jospinin hallituksen ohjelmaan sisältyy paljon keskustelua herättänyt 35 tuntinen työviikko, jonka tärkein tavoite on työllisyyden parantaminen[23]. Työttömien työllistämistä tuetaan maksamalla tietyin ehdoin määräaikaista tukea heidän palkaamisekseen. Ranskan elinkeinoelämä on kuitenkin suhtautunut hyvin nihkeästi suunnitelmaan (*Graham* 1998). Yksityisten työantajien osalta tarkoituksena on rajoittaa työaika 35 tuntiin 1. päivänä tammikuuta 2000. Laki koskee kaikkia työpaikkoja, joissa on enemmän kuin 20 työntekijää[24]. Vuoteen 2002 mennessä laki ulottuu myös alle kahdenkymmenen työntekijän yrityksiin. Valtion ja julkishallinnon yh-tiöiden osalta lakiesitys on vielä keskeneräinen, mutta 35 tunnin työviikkoon siirryttäisiin kaavailujen mukaan vuoden 2002 alusta lukien. Jos yksityiset yritykset siirtyvät jo vuonna 1998 35 tuntiseen työviikkoon palk-kaamalla vähintään kuusi prosenttia lisää työntekijöitä, niin ne saavat valtion tukea noin 8100 markan edestä jokaista työntekijää kohden. Tuki vähenee portaittain 4 500 markkaan neljän vuoden aikana. Tilanteessa, jossa yritys lykkää 35 tuntiseen työviikkoon siirtymistä, se saa vastaavan tuen vuoden 2000 jälkeen ainoastaan 4 050 markan suuruisena. Yrityksillä on siis periaatteessa taloudellinen kannustin siirtyä 35 tuntiseen työviikkoon etupainotteisesti jo vuodesta 1998 alkaen.

Vuoden 1998 alussa julkaistiin kaksi merkittävää tutkimusta 35 tuntisen työviikon työllisyysvaikutuksista. Ranskan keskuspankin tutkimus päätyi siihen, että 35 tuntinen työviikko voisi luoda jopa yli 700 000 uutta työpaikkaa perusuraan verrattuna. OFCE-tutkimuslaitoksen tekemässä selvityksessä päädyttiin puolestaan siihen, että työajan lyhentämisen tuloksena olisi noin 480 000 uutta työpaikkaa, jos Ranska siirtyy suunnitel-

[23] **Myös Italiassa on kaavailtu siirtymistä 35 tuntiseen työviikkoon työllisyyden parantamiseksi. Sveitsissä on esitetty vaatimuksia puolestaan 36-tunnin työ-viikosta.**

mien mukaisesti kolmen vuoden kuluessa 35 tuntiseen työviikkoon yli kahdenkymmenen työntekijän yrityksissä[25] (*Cornilleau, Heyer & Timbeau* 1998). Keskeinen edellytys myönteisten työllisyysvaikutusten muodostumiselle on kuitenkin se, että yritysten kustannustaso pysyy kurissa työajan lyhentyessä. Tuottavuuden arvioidaan tutkimuksessa parantuvan työajan lyhentämisen myötä viitisen prosenttia. Yleisen työajan lyhentäminen 35 tuntiin tuottaisi noin yhden prosenttiyksikön pudotuksen Ranskan työttömyysasteeseen, joten yleisen työajan lyhentämisen rooli Ranskan työttömyysongelman ratkaisemisessa ei olisi merkittävä, mutta se voisi kuitenkin tukea muita työttömyyden vastaisia toimenpiteitä. Makrotaloudellisten vaikutusten osalta *Cornilleau, Heyer* ja *Timbeau* (1998) päätyvät siihen, että työllisyyden paraneminen johtaisi voimistuvan taloudellisen aktiviteetin seurauksena Ranskan vaihtotaseen heikkenemiseen perusuraan verrat-tuna. *Cornilleau, Heyer* ja *Timbeau* (1998, 5) korostavat myös käynti- ja palveluaikojen kasvattamisen merkitystä myönteisten työllisyysvaikutusten kannalta. Ranskan keskuspankin ja OFCE-tutkimuslaitoksen vaikutuslaskelmien hajonta verrattain suuri, joten on syytä suhtautua skeptisesti tutkimusten kykyyn kuvata tulevaa kehitystä.

---

[25] *Antila* (1990, 51-62) kartoittaa tuloksia 1980-luvulla tehdyistä *ex ante* simuloinneista, joilla on tehty laskelmia yleisen työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksista OECD-maissa. Simulointien tuottamat tulokset ovat osoittautuneet useissa tapauksissa epäluotettaviksi jälkikäteen tarkasteltuina, koska niissä on jouduttu ottamaan kantaa raha- ja finanssipolitiikan tulevaan linjaan. Laskelmat ovat ongelmallisia myös ns. Lucas-kritiikin tähden (*Romer* 1996, 250–252). Tämä tarkoittaa sitä, että historiallisesta aineistosta estimoidut käyttäytymisrelatiot eivät ole välttämättä kuvauksia tulevasta tilanteesta, jossa yleistä työaikaa tosiasiassa lyhennetään. Tämä on luonnollisesti useimpien mallilaskelmien ongelma. Tärkeää on kuitenkin se, että etukäteisarvioihin työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksista on syytä suhtautua suurella skeptisyydellä, sillä työajan lyhentämisen vaikutuksia on vaikeata identifioida myös jälkikäteen. *Whitley* ja *Wilson* (1986) ovat puolestaan osoittaneet tarkastelussaan sen, että simulointimallien tulokset työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksista ovat hyvin herkkiä olettamuksille keskeisten parametrien arvoista.

3.4. Saksa

1980-luvulla Saksassa käytiin vilkasta keskustelua työaikakysymyksestä. Kiista huipentui vuonna 1984 metallityöväen laajaan lakkoon. Tuloksena oli yleisen työajan lyhentäminen[26]. Toimenpiteen työllisyysvaikutuksista on käyty kiivasta väittelyä (*Antila* **1990, 23–24). Vuosien 1983–1992 osalta eräissä selvityksissä on päädytty siihen, että yleisen työajan lyhentäminen olisi luonut jopa miljoona uutta työpaikkaa (***Eriksson* **1996, 31).** *Franz* **ja** *König* **(1986) ovat tutkineet yleisen työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksia vuosina 1964–1984 ja päätyneet siihen, että yhden prosentin normaalityöajan lyhentäminen olisi johtanut noin yhden prosentin työllisyyden paranemiseen ja vähentänyt työtunteja työllistä kohden 0,99 prosentilla, joten kokonaisuudessaan tehdyt työtunnit olisivat lisääntyneet aavistuksen verran. Jälkimmäinen näkökohta on mielenkiintoinen sen tähden, että teoreettisissa päätelmissä päädytään usein siihen, että työajan lyhentäminen supistaa kansantalouden kokonaistuotantoa.**

Seifertin **(1991, 505) esittämän arvion mukaan työajan lyhentäminen olisi luonut 385 000–514 000 uutta työpaikkaa 1980-luvulla Saksassa ja noin 20 prosenttia uusista työpaikoista** *olettaen,* **että työllisyysvaikutus olisi 50–66 prosenttia teoreettisesta maksimista[27].** *Neifer-Dichtman* **(1991) on**

---

[26] *Bosch* **(1990) sisältää yksityiskohtaisen kuvauksen työajan lyhentämisen käytännön toteutuksesta Saksassa.** *Hart* **(1987, 131–163) raportoi vuosien 1969–1981 osalta, käyttäen kahdenkymmenviiden toimialan aineistoa tuloksen, jonka mukaan työllisyys ei olisi reagoinut lainkaan normaalityöajan lyhentymiseen Saksassa.**

[27] *Bosch* **(1995) on koonnut yhteen kaksitoista empiiristä selvitystä/tutkimusta, jossa on arvioitu työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksia Saksassa. Hänen mukaansa niissä kaikissa on päädytty siihen lopputulemaan, että yleisen työajan lyhentämisellä olisi kyetty luomaan työpaikkoja. Työllisyyden parantuminen on ollut noin 35–80 prosenttia teoreettisesta maksimista. Teoreettinen maksimi ei toteudu sen tähden, että työajan lyhentyessä työn tuottavuus paranee, joka puolestaan vähentää yritysten tarvetta lisähenkilöstön palkkaamiseen.** *Boschin* **(1995) optimistisen arvion mukaan vuosina 1983–1992 työajan lyhentämisellä olisi kyetty luomaan Saksassa jopa 1–3 miljoonaa uutta työpaikkaa. Arvio perustuu siihen, että työajan lyhentyessä parantanut työn tuottavuus olisi murentanut noin puolet työajan lyhentämisen**

esittänyt vastakkaisen näkemyksen. Hänen mukaan työpaikkojen syntyä 1980-luvun lopulla selittää maailmantalouden voimakas kasvu, lisääntyneet investoinnit, joilla varauduttiin Euroopan Unionin sisämarkkinoiden syntyyn, maltillinen palkkapolitiikka sekä toimenpiteet työmarkkinoiden joustavoittamiseksi. Tämä osoittaa sen, että yleisen työajan työllisyysvaikutusten jäljittäminen on vaikeata myös jälkikäteen.

Saksassa yleisen työajan lyhentämisen yhteydessä toteutettiin joustavampia työaikoja, mikä puolestaan mahdollistanut käynti- ja palveluaikojen voimakkaan pidentymisen ja tuottavuuden kasvun[28]. Saksan kokemusten perusteella näyttäisi siltä, yleisen työajan lyhentämisellä saattaa olla mer-kittäviäkin myönteisiä työllisyysvaikutuksia, jos samalla onnistutaan pi-dentämään käynti- ja palveluaikoja. Tärkeää on ollut myös se, että ylitöiden määrä on pysynyt kurissa Saksassa työajan lyhentyessä. Itse asias-sa vuosina 1984–1994 ylitöiden määrä on jatkuvasti supistunut Saksassa (*Bosch* 1995, 3). Tämä on puolestaan aiheuttanut sen, että ylitöiden mää-rän kasvu ei ole murentanut yleisen työajan lyhentämisen tuottamia myönteisiä työllisyysvaikutuksia.

Hunt (1996a) tarkastelee sitä, miten työtunnit työllistä kohden reagoivat normaalityöajan lyhentymiseen. Hän päätyy siihen, että todellinen työaika työllistä kohden supistuu 0,85–1 tuntia, jos normaalityöaika supistuu yhden tunnin. Tämä merkitsee sitä, että keskeinen ehto yleisen työajan työllisyyttä parantavalle vaikutukselle toteutuu Saksan aineistolla. *Hunt* (1996a) osoittaa kuitenkin myös sen, että reaalinen tuntipalkka nousee 2–3 prosenttia normaalityöajan lyhentyessä tunnilla. Tämä saattaa puolestaan heikentää työllisyyttä, koska yritysten yksikkötyövoimakustannukset kasva-vat yleisen työajan lyhentyessä.

Hunt (1996b) on tutkinut empiirisesti yleisen työajan lyhentämisen vaikutusta työllisyyteen Saksassa sekä 1980-luvulla että 1990-luvulla. Hän

---

työllisyysvaikutuksen teoreettisesta maksimista.

[28] Myös *Rübel* (1997) korostaa käynti- ja palveluaikojen kasvattamisen merkitystä, jotta työajan lyhentämisellä voisi olla myönteisiä vaikutuksia työllisyyteen.

käyttää tutkimuksessaan laajaa paneeliaineistoa, joka käsittää kymmenen toimialaa. Tämä mahdollistaa aiempia tutkimuksia huomattavasti luotettavampien tulosten saavuttamisen, koska tutkimuksessa voidaan kontroloida toimialoittaisia tekijöitä, joiden merkitys työllisyyden määräytymisessä on keskeinen[29]. Vuosien 1984–1989 osalta *Hunt* **(1996b) saa tulokseksi sen, että normaalityöajan lyhentäminen yhdellä tunnilla johti työllisyyden paranemiseen noin 0,3–0,7 prosentilla, mutta yhteenlasketut työtunnit supistuivat 2–3 prosenttia. Tulos voidaan tulkita siten, että** *Huntin* **(1996b) tutkimuksen mukaan työajan lyhentäminen on voinut supistaa kokonaistuotantoa vuosina 1984–1989 Saksassa.** *Franz* **ja** *König* **(1986) päätyivät vuosien 1964–1984 osalta päinvastaiseen tulokseen. Ryhmänä työntekijöiden hyvinvointi parani, sillä lisääntyneen vapaa-ajan lisäksi heidän reaaliansionsa kasvoivat ajanjaksolla 1984–1989.** *Hunt* **(1996b) raportoi myös toimialakohtaisia tuloksia vuosien 1990–1994 osalta. Mielenkiintoista on se, että päätyy vuosien 1990–1994 osalta siihen, että työllisyys olisi heikentynyt yleisen työajan lyhentämisen myötä Saksassa. Tärkeää on se, että vuosina 1990–1994 normaalityöaika supistui kaikilla tutkimuksen toimialoilla.** *Huntin* **(1996b) tutkimus ei siis tarjoa kiistatonta tukea näkemykselle, jonka mukaan yleisen työajan lyhentäminen olisi parantanut työllisyyttä Saksassa.**

Voidaan väittää, että Saksojen yhdistyminen itse asiassa heikensi kansantalouden kykyä sopeutua yleisen työajan lyhentymiseen työllisyyttä vahvistavalla tavalla, koska yhdistyneessä Saksassa työmarkkinoiden

---

[29] Toimialoittaisia vaikutuksia ei kontroloida aikasarjatutkimuksissa, joissa aineisto kuvaa koko kansantalouden kehitystä. Tämä on luonnollisesti merkittävä puute, koska toimialoittaiset tekijät ovat tärkeitä työllisyyden määräytymisessä. Vaihtoehtoisesti työllisyyden määräytymistä voidaan tarkastella jollakin toimialalla (tavallisesti teollisuudessa). Mahdollisimman hienojakoinen toimialajako luonnollisesti parantaa työajan lyhentämisen vaikutuksia kartoittavien tutkimusten luotettavuutta. Työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksia on tutkittu valitettavan vähän mikroaineistoja hyödyntäen. *Hart* **ja** *Wilson* **(1988) ovat päätyneet Isoa-Britanniaa vuosilta 1978–1982 käsittävällä yritysaineistolla siihen, että normaalityöajan lyhentämisellä ei olisi ollut lainkaan työllisyysvaikutuksia.**

eriaineksisuus (koulutuksen ja ammatillisen osaamisen näkökulmasta) on suurempaa kuin Saksan liittotasavallassa 1980-luvulla. Työajan lyhentämisohjelmista sopimista vaikeuttaa se, että entisen Itä-Saksan alueella säännönmukainen työaika on pidempi kuin muualla maassa (*IG Metall* 1998). *Huntin* (1996b, 26) näkemyksen mukaan syynä yleisen työajan lyhentymisen työllisyysvaikutusten eroille 1980- ja 1990-luvuilla voisi olla se, että ne toimialat, joiden myynti on suhdanneherkempää lyhensivät ensimmäisenä normaalityöaikaa 1980-luvulla. Keskeisenä tavoitteena oli käynti- ja palveluaikojen joustavoittaminen yrityksissä. Samoilla toimialoilla myös suhdannevaihtelut ovat ilmeisesti jyrkempiä verrattuna muihin toimialoihin, joten niiden työllisyys parani voimakkaammin 1980-luvun lopun korkeasuhdanteessa, mutta vastaavasti 1990-luvulla ao. toimialoilla vähennettiin voimakkaammin työntekijöiden määrää. Tämä tarkoittaisi sitä, että tulokset antaisivat yleisen työajan lyhentämisen työllisyysvaikutusten osalta liian optimistisen kuvan 1980-luvun tilanteesta.

Työaikakeskustelu on jatkunut Saksassa vilkkaana myös 1990-luvulla. Saksassa työajan lyhentämistä ovat vaatineet 1980-luvun tapaan ennen kaikkea ammattiliitot. IG Metall on tehnyt sopimuksen 35 tunnin työviikosta ansioita alentamatta. Yleinen viikkotyöaika on Saksassa 38,5 tuntia (*Työministeriö* 1997, 12). Metallin ammattiliitto vaatii lisäksi työllisyyssyistä yleistä 32-tunnin työviikkoa kaikille aloille.

Saksan osalta kansainvälistä huomiota on herättänyt myös Volswagenin tehtailla toteutettu 28,5 tunnin työviikko[30] (*Roche, Fynes & Morrissey* 1996, 132). Aiemmi työviikko oli 36 tuntinen. Toimenpiteellä torjuttiin arviolta kolmenkymmenen tuhannen työtekijän irtisanominen. Sopimus solmittiin tammikuussa 1994 ja se kattaa lähes satatuhatta työntekijää. Kahdenkymmenen prosentin työajan lyhentämisen vastapainoksi palkkoja

[30] *Jackman, Layard* ja *Nickell* (1995, 21) suhtautuvat myönteisesti työtuntien joustoon sopeuduttaessa tilapäisiin häiriöihin. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että yleisen työajan supistaminen johtaisi pysyvästi korkeampaan työllisyyteen koko kansantalouden tasolla.

alennettiin noin 15 prosenttia. Työajan lyhentäminen työllisyyssyistä voi olla siis järkevää tilanteessa, jossa yritys on ajautunut akuuttiin kannattavuuskriisiin ja työajan lyhentämisellä voidaan säilyttää työpaikkoja. Tämä vaatii paikallisia sopimuksia työntekijöiden ja yrityksen johdon kanssa.

Høgsnes **(1995) painottaa sitä, että nimenomaan työaikajärjestelyjen tapauksessa paikallinen, vapaaehtoisuuteen perustuva sopiminen on tärkeää. Hänen mukaansa työaikajärjestelyillä voidaan joko parantaa jo työllistettyjen hyvinvointia lisäämällä heidän käytössään olevaa vapaa-aikaa tai sitten voidaan torjua työttömyysuhkaa tilanteessa, jossa yritys on ajautunut akuuttiin kannattavuuskriisiin. Paikallisen sopimisen merkitystä korostaa ainakin neljä näkökohtaa. Ensinnäkin paikalliset järjestelyt on mahdollista räätälöidä paremmin vastaamaan sekä työntekijöiden että työnantajien tarpeita, koska yrityskohtaiset tekijät voidaan ottaa täysimääräisesti huomioon tavassa lyhentää työaikaa. Tällöin on mahdollista kasvattaa käynti- ja palveluaikoja työajan samalla lyhentyessä. Toiseksi paikallisella sopimisella voidaan välttää ammattitaitoisen työvoiman saatavuuden aiheuttamia pullonkauloja, joka voi olla merkittävä ongelma tilanteessa, jossa yleistä työaikaa lyhennetään koko kansantalouden tasolla. Kolmanneksi paikallinen taso mahdollistaa sen, että vaatimukset uusien korvaavien työntekijöiden palkkaamisesta täyttyvät työajan lyhentyessä. Neljänneksi paikallinen sopiminen auttaa vapaamatkustajaongelman lievittämisessä, koska räätälöity sopimus vastaa paremmin molempien osapuolten tarpeita. Tällöin kummallakaan osapuolella ei ole kannustetta välttää sopimuksen asettamia velvoitteita.**

3.5. Tanska

Vuoden 1986 lopussa Tanskassa toteutettiin yleisen työajan lyhentäminen 40 tunnista 39 tuntiin. Yleisen työajan lyhentämistä keinona parantaa työllisyyttä jatkettiin vuoden 1990 loppuun asti. Useimmissa selvityksissä on päädytty siihen, että yleisen työajan lyhentämisellä ei olisi saavutettu

Tanskassa mitään merkittäviä työllisyysvaikutuksia. Kokemukset eivät olleet kuitenkaan yksioikoisen kielteisiä, sillä työn tuottavuus parantui voimakkaasti työajan lyhentämisen seurauksena (*Eriksson* 1996, 28).

Tanskassa havahduttiin työttömyyden rakenteelliseen luonteeseen 1980-luvun lopulla. Vuonna 1994 käynnistettiin Tanskassa suuri työmarkkinoiden reformi (*Böckerman* 1996). Sen yksi keskeinen piirre aiempiin ohjelmiin verrattuna oli nimenomaan työaikapolitiikan uudistaminen. Tanskassa työviikko on nykyisin lain ja sopimusten perusteella 37 tuntinen (*Työministeriö* 1997, 12).

Uusi työaikapolitiikka koostuu kolmesta osasta. Ensinnäkin luotiin lastenhoitovapaa, joka koskee vanhempia, joilla on alle yhdeksän vuoden ikäisiä lapsia. Toiseksi käynnistettiin koulutusvapaa, joka koskee yli 25-vuotiaita työttömyysvakuutusjärjestelmän piirissä vähintään kolme vuotta olleita. Sen maksimikesto on yksi vuosi. Koulutusvapaa vaatii myös työnantajan hyväksynnän. Kolmanneksi luotiin sapattivapaajärjestely. Tärkeää on se, että sapattivapaalle olevan työntekijän tilalle edellytetään otettavan uusi työntekijä[31]. Tämä merkitsee sitä, että nimenomaan sapattivapaalla voimakkain työttömyysongelmaa lievittävä (ja työllisyyttä parantava) vaikutus. Se mahdollistaa työttömälle työmarkkinakontaktin synnyn ja saattaa sitä kautta luoda väylän pysyvämpään työsuhteeseen.

Uudesta työaikapolitiikasta saadut kokemukset ovat pääsääntöisesti myönteisiä. Suosituimpia ovat olleet lastenhoito- ja koulutusvapaa. Sen sijaan työttömyysongelman lievittämisen kannalta tärkeämpi sapattivapaa ei ole kuitenkaan osoittautunut yhtä suosituksi vaihtoehdoksi kuin lastenhoito- ja koulutusvapaa. Lastenhoitovapaan piirissä on vuosittain noin 1,0 prosenttia työvoimasta ja koulutusvapaan piirissä puolestaan noin 1,5 prosenttia työvoimasta (*Gersing* 1997, 19). Esimerkiksi vuoden 1994 alkupuoliskolla sapattivapaalla oli alle 2 000 tanskalaista. Tämä

[31] **1980-luvun alun eurooppalaiset kokemukset osoittivat sen, että työajan lyhentäminen siten, että yrityksillä ei ollut velvoitetta uusien työntekijöiden palkkaamiseen johti heikkoon työllisyysvaikutukseen (*Drèze* 1987, 162).**

johtuu siitä, että sapattivapaalla oleva joutuu olemaan työttömyysuhan piirissä. Yrityksen taloudelliset vaikeudet sapattivapaan aikana saattavat merkitä sitä, että sapattivapaan päättyessä työpaikkaa ei ole enää olemassa. Seurauksena on ollut se, että yksityisellä sektorilla sapattivapaiden osuus on jäänyt keskimääräistä vähäisemmäksi. *Drèze* (1986) huomauttaa, että työntekijät ovat riskinkarttajia sen tähden, että heidän varallisuudestaan suurin osa on inhimillistä pääomaa, joka on sitoutunut yritykseen ja sen toimintaan. Joustavien työaikajärjestelyjen luoma epävarmuus on työntekijän kannalta suurin nimenomaan korkean ja pysyvän joukkotyöttömyyden maassa kuten Tanskassa. Tämä heikentää työntekijöiden halukkuutta sapattivapaajärjestelyjen piiriin hakeutumiseen. Tanskassa on otettu käyttöön myös ns. toisen polven työnjakamismalli (*Työministeriö* 1997, 12). Tämä pidemmälle menevä työn kierrättäminen on toteutettu kytkemällä yhteen työaika- ja työvoimapolitiikat elinikäisen koulutuksen kanssa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että Tanskassa on luotu yritysten henkilöstökoulutuksen, koulutusvapaajärjestelmän, työttömien koulutuksen ja tukityöllistämisen toisiinsa yhteensulauttava järjestelmä. Myös työmarkkinajärjestöt ovat sitoutuneet sen kehittämiseen.

3.6. Ruotsi

Pohjoismaiden pisin säännöllinen työaika (40 tuntia) on Ruotsissa, vaikka Ruotsissa siirryttiin 40 tuntiseen työviikkoon jo 1970-luvun alussa (*Roche, Fynes & Morrissey* 1996, 135–136). Ruotsalaisessa keskustelussa on painotettu sitä, että työaikakysymys tulisi jättää työmarkkinaosapuolten ratkaistavaksi (*Työministeriö* 1997, 12).

Jacobson ja *Ohlsson* (1996) ovat tutkineet empiirisesti yleisen työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksia Ruotsissa. Tutkimuksessa käytetään työaika- ja työllisyystietoja yksityiseltä sektorilta hyödyntäen neljännesvuosiaineistoa 1970:1–1990:4. Ensinnäkin *Jacobson* ja *Ohlsson* (1996) päätyvät siihen, että työllisyyden ja tehtyjen työtuntien määrällä työllistä

kohden ei ole lainkaan pitkän aikavälin riippuvuutta kontroloitaessa reaalipalkkojen ja kokonaistuotannon kehitystä. Tämä tarkoittaa sitä, että työtuntien jakautumisella ei ole vaikutusta työllisyyteen, eikä työajan lyhentämisellä voitaisi parantaa työllisyyttä Ruotsissa ainakaan pitkällä aikavälillä. Toiseksi *Jacobson* ja *Ohlsson* (1996) osoittavat sen, että tehdyt työtunnit työntekijää kohden ovat endogeenisia suhteessa työllisyyteen, tuotantoon ja reaalipalkkoihin. Työajalla työllistä kohden ja reaalipalkoilla on negatiivinen pitkän aikavälin riippuvuus. Kolmas keskeinen havainto on se, että työaikalainsäädännön mukainen työaika työllistä kohden on yhteisintegroitunut todellisen työajan kanssa[32]. Tulos voidaan tulkita siten, että työaikalainsäädäntö ei ole itsenäinen politiikkainstrumentti Ruotsissa. Tämä tarkoittaa sitä, että yleisellä työaikapolitiikalla ei voitaisi vaikuttaa työllisyyteen pitkällä aikavälillä. Työajan lyhentämisen lyhyen aikavälin työllisyysvaikutuksista *Jacobsonin* ja *Ohlssonin* (1996) tutkimuksessa ei esitetä sitävastoin lainkaan arviota. Se on suuri puute, koska useimmissa tarkasteluissa hyväksytään se, että nimenomaan pitkällä aikavälillä työajan lyhentämisellä ei ole vaikutusta työllisyyteen, vaan ylitöiden ja tuottavuuden kasvu murentavat työajan lyhentämisen mahdolliset työl-lisyysvaikutukset.

3.7. Suomi

Suomen aineistolla on julkaistu ainoastaan muutamia empiirisiä tutkimuksia, joissa on tarkastelu työajan lyhentymisen vaikutusta tuottavuuteen ja toisaalta työajan merkitystä työllisyyden määräytymisessä. Suomessa tehdyt työtunnit työllistä kohden supistuivat jatkuvasti vuosina 1960-luvun alusta aina 1980-luvun alkuun asti viisipäiväiseen työviikkoon siirtymisen seurauksena.

Suomen tilannetta käsittelevät empiiriset tutkimuksen voidaan jakaa luontevasti kahteen ryhmään. Osassa tutkimuksia on tarkasteltu työaikaa

[32] **Muuttujat ovat määritelmän mukaan yhteisintegroituneita, jos niiden välille voidaan muodostaa lineaarikombinaatio, joka on stationaarinen.**

ja työllisyyttä teollisuudessa. *Ilmakunnaksen* **(1995) tutkimuksen mukaan Suomen teollisuudessa vuosina 1968–1986 yhden prosentin työajan lyhentyminen on johtanut työn tuottavuuden parantumiseen noin 0,4 prosentilla. Tämä tarkoittaa sitä, että työajan lyhennyksen potentiaalinen työllisyysvaikutus supistuu noin 40 prosenttia yksin työn tuottavuuden paranemisen seurauksena verrattuna teoreettiseen maksimiin.** *Ilmakunnas* **(1991) on puolestaan tutkinut työajan lyhenemisen vaikutusta työllisyyteen viidellä teollisuustoimialalla vuosina 1976–1986. Hänen tulostensa mukaan työajan lyhentymisellä olisi lievä työllisyyttä parantava vaikutus, eikä normaalityöajan lyhentäminen kasvattaisi merkittävästi ylityötunteja[33]. Myös** *Holm* **ja** *Kiander* **(1993) päätyvät siihen, ettei normaalityöajan lyhentäminen johda ylitöiden kasvuun Suomen teollisuudessa. Normaalityöajan lyhentämisen purkautuminen ylitöiden kasvuna on puolestaan keskeinen mekanismi, joka voi murentaa normaalityöajan lyhentämisen myönteisen vaikutuksen työllisyyteen. Empiiriset tutkimukset antavat siis tukea näkemykselle, jonka mukaan teollisuudessa olisi periaatteessa mahdollista parantaa jonkin verran työllisyyttä lyhentämäl-lä yleistä työaikaa.**

Toisessa osassa tutkimuksia tarkastellaan koko kansantaloutta aggregaattiaineiston avulla. *Kiander* **(1998b) raportoi koko kansantaloutta kuvaavan työllisyysyhtälön neljännesvuosiaineistoa käyttäen 1961:1–1994:1, jonka mukaan keskimääräisen työajan lyhentäminen parantaa työllisyyttä. Tulosten mukaan keskimääräisen työajan lyhentyminen prosentilla lisäisi työllisyyttä noin 0,4 prosenttia. Tärkeää on se, että malli kuvaa pitkän aikavälin rakenteellista yhteyttä. Aggregaattitutkimusten ongelmana on kuitenkin se, että niissä ei voida kontroloida lainkaan elinkeinorakenteen voimakasta muutosta viimeisten vuosikymmenien aikana. Tämän tähden aggregaattiaineistoista saatuihin tuloksiin on syytä suhtautua varoen.**

[33] *Anttilan* **(1997) tutkimus puolestaan sisältää lukuisia tapaustutkimuksia koskien suomalaisyritysten sopeutumista lyhyempään työaikaan.**

Lisäksi on tehty joukko kyselytutkimuksia, joissa on kartoitettu (lähinnä työntekijöiden) halukkuutta työajan lyhentämiseen. *Antilan* **(1998) tutkimuksen mukaan varsinkin ikääntyneiden keskuudessa olisi laajalti halukkuutta työn jakamiseen ja työajan lyhentämiseen. Kyselytutkimusten keskeinen ongelma on kuitenkin vaihtoehtojen täsmentämisen puutteellisuus, ja työajan lyhentämisen mahdollisten kielteisten seurausvaikutusten unohtaminen.**

Tuukkanen **(1997, 14) on puolestaan esittänyt Suomen osalta laskelmia, jossa tarkastellaan työajan lyhentäminen vaikutusta julkisen talouden keskipitkän aikavälin kestävyyteen. Laskelman perustuu siihen, että työaikaa lyhennettäisiin vuosina 1998–2002 yhteensä 12½ prosenttia eli 2½ prosenttia vuodessa ja että työllisten määrä lisääntyy vastaavasti. Hänen mukaansa työajan lyhentäminen johtaisi veropaineen kasvuun (veroaste olisi 3–4 prosenttiyksikköä korkeampi) ja lisäksi työeläkerahastot purkautuisivat kolme vuotta aiemmin kuin siinä tapauksessa, että vuosityöaika pidettäisiin ennallaan. Laskelmassa oletetaan, että työajan lyhentäminen ei lisää, mutta ei myöskään vähennä työn tuottavuutta (aikayksikköä kohden). Tämä olettamus ei ole sopusoinnussa empiirisen tietämyksen kanssa.**

Teollisuuden ja Työantajain Keskusliiton **(1998) raportissa tarkastellaan myös työajan merkitystä Suomen kilpailukyvyn kannalta. Suomen lyhyttä vuosityöaikaa pidetään raportissa kilpailukykyä heikentävänä tekijä. Lisäksi raportissa otaksutaan, että työajan lyhentäminen heikentäisi Euroopan talouskasvua ja sen kilpailumahdollisuuksia muiden talousalueiden kanssa sekä johtaisi luultavimmin työllisyystilanteen heikkenemiseen ja elintason alentumiseen pitkällä tähtäimellä.**

4. Johtopäätöksiä

1. Makrotaloudellisissa tarkasteluissa päädytään tyypillisesti siihen, ettei yleisen työajan lyhentämisellä olisi kokonaistyöllisyysvaikutuksia kan-santalouden sopeuduttua uuteen tasapainoon. Työajan lyhentämisen lopulliset työllisyysvaikutukset riippuvat kuitenkin lukuisista kansantalouden rakenteellisista ja mikrotaloudellisista tekijöistä sekä työajan lyhentämisen käytännön toteutuksesta. Myönteisten työllisyysvaikutusten synnyn keskeinen edellytys on käynti- ja palveluaikojen pidentyminen yleisen työajan lyhentyessä, jolloin yritysten on mahdollista käyttää tehokkaammin olemassaolevaa pääomakantaansa ja yllä-pitää aiempi tuotantotasonsa. Teoreettisten tarkastelujen tärkein ope-tus on se, että työajan lyhentämisen työllisyysvaikutusten tutkiminen on empiirinen kysymys.

2. Selittäessä maittaisia työttömyysaste-eroja OECD-maiden aineistolla 1980- ja 1990-luvuilla, työajalla ei ole roolia, jos samalla kontroloidaan työttömyyteen vaikuttavia muita institutionaalisia tekijöitä (työttömyyskorvausten tasoa ja kestoa, neuvottelujärjestelmän rakennetta, ja aktiivisen työvoimapolitiikan laajuutta). Tämä tulos tukee voimakkaasti näkemystä, jonka mukaan yleisen työajan lyhentäminen ei ole ratkaisu korkeaan työttömyyteen Euroopassa.

3. Kokemukset yleisen työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksista ovat olleet kirjavia Euroopassa 1980- ja 1990-luvuilla. Maakohtaiset ja toimialoittaiset erot ovat suuria, ja yleisen työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksista käydään kiivasta väittelyä. Lisäksi empiirinen tietämys työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksista tai edes niiden karkeasta suuruusluokasta on ilmeisen puutteellista.

4. **Yleisen työajan lyhentäminen keinona parantaa työllisyyttä näyttäisi menettäneen Euroopassa suosiotaan 1980-lukuun verrattuna lukuunottamatta Ranskaa, jossa kaavaillaan laajamittaista yleisen työajan lyhennysohjelmaa työllisyyden parantamiseksi (ja työttömyysongelman lieventämiseksi). Ranskan keskuspankin ja OFCE-tutkimuslaitoksen tuoreet selvitykset viittaavat siihen, että Ranskan työttömyysongelma lieventyisi jonkin verran siirryttäessä 35 tunnin työviikkoon. Työajan lyhentämisen työllisyysvaikutuksia on kuitenkin vaikeata arvioida etu-käteen.**

5. **Yleisen työajan lyhentämisen osalta myönteisiä työllisyysvaikutuksia on vallitsevan näkemyksen mukaan saavutettu lähinnä Saksassa, jossa on lyhennetty työaikaa määrätietoisesti aina 1980-luvun alusta alkaen metalliteollisuuden johdolla. Myönteisten työllisyysvaikutusten synnyn edellytyksenä on ollut joustavampien työaikajärjestelyjen käyttöönotto, joka on mahdollistanut käynti- ja palveluaikojen pidentymisen yleisen työajan samalla lyhentyessä. Samalla ylitöiden määrä on pysynyt kurissa, jolloin ylitöiden kasvu ei ole murentanut yleisen työajan lyhentämisen työllisyyttä vahvistavaa vaikutusta. Tämä osoit-taa sen, että työajan lyhentämisen lopullisiin työllisyysvaikutuksiin voidaan vaikuttaa ratkaisevasti sen toteutustavalla. Myös Saksan osalta yleisen työajan lyhentämisen myönteiset työllisyysvaikutukset ovat kuitenkin kiistanalaisia ennen kaikkea tarkasteltaessa 1990-luvun kehitystä.**

6. **Saksan työaikapoliittisten kokemusten osalta on syytä korostaa myös paikallisen sopimisen merkitystä tilanteessa, jossa yritys ajautuu akuuttiin kannattavuuskriisiin. Paikallisen sopimisen merkityksestä tunnetuin esimerkki on Volswagenin sopimus työntekijöidensä kanssa vuonna 1994. Viikkotyöajan lyhentämisen sisältävä sopimus auttoi säilyttämään tuhansia työpaikkoja, jotka olisi ilmeisesti muuten menetetty pysyvästi. Paikallisen, vapaaehtoisuuteen perustuvan sopimisen keskeinen etu on se, että tällöin työmarkkinoille ei muodostu yhtä helposti (ammatillisia ja koulutuksellisia) pullonkaulo-**

ja kuin alennettaessa yleistä työaikaa lakisääteisesti koko kansantaloudessa.

7. **Tanskassa on siirrytty voimakkaasti valikoivampaan työaikapolitiikkaan ja pyritty kehittämään ennen kaikkea sapattivapaajärjestelyjä. Tärkeää on se, että työn jakamisen kautta voidaan luoda työmarkkinakontakti pitkäaikaistyöttömille ja tukea heidän tulevaa työllistymistä. Tällöin valtion tuki työajan lyhentämisen edistämiseksi on perusteltua. Sapattivapaakokeilu ei ole kuitenkaan saavuttanut laajaa suosiota Tanskassa. Tämä johtuu lähinnä siitä, että sapattivapaalla oleva altistuu työttömyysriskille yksityisellä sektorilla.**

Kirjallisuus

Agnarsson, S. & D. *Anxo* (1996), Arbetstid och arbetsmarknadsekonomi. Teoksessa Arbetstid – Längd Förläggning och Inflytande. SOU 1996:145.

Akerlof, G. & H. *Miyazaki* (1980), The implicit contract theory of unemployment meets the wage bill argument. The Review of Economic Studies, 47:4, 321–338.

Antila, J. (1990), Palkansaajien vuosittaisen työajan lyhentäminen: Keinoja ja kokemuksia 1980-luvulta. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos, Tutkimuksia, 26.

Antila, J. (1998), Ikääntyneiden kiinnostus työn jakamiseen. Työpoliittinen Aikakauskirja, 41:1, 34–41.

Anttila, T. (1997), Työajan lyhentäminen ja uudelleenorganisointi. 6+6 -tuntia työaikamallin toteutus suomalaisyrityksissä. Työministeriö, Työpoliit-tinen tutkimus, 171.

Anxo, D. (1988), Sysselsättningseffeketer av en allmän arbetstidsförkortining. Ekonomisk Debatt, 5/88, 358–367.

Ball, L. (1996), Disinflation and the NAIRU. National Bureau of Economic Research, Working Papers, 5520.

Bean, C. R. (1994), The role of demand management policies in reducing unemployment. Julkaisussa Reducing Unemployment: Current Issues and Policy Options. A symposium sponsored by The Federal Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming. August 25–27, 1994

Blanchard, O. J. (1997), The medium run. Brookings Papers on Economic Activity, 2, 89–158.

Blanchard, **O. J. & R.** *Dornbusch* **& R.** *Layard* **(1986), Restoring Europe´s Prosperity. The MIT Press.**

Blanchflower, **D. G. & A. J.** *Oswald* **(1994), The Wage Curve. The MIT Press.**

Booth, **A. & F.** *Schiantarelli* **(1987), The employment effects of a shorter working week. Economica, 54:214, 237–248.**

Bosch, **G. (1990), From 40 to 35 hours. Reduction and flexibilisation of the working week in the Federal Republic of Germany. International Labour Review, 129:5, 611–627.**

Bosch, **G. (1995), Working time policy in Germany. Institut Arbeit und Technik.**

Bosch, **G. & S.** *Lehndorff* **(1995), Working time and the Japanese challange: The search for an European answer. International Contributions to Labour Studies, 5, 1–26.**

Bosworth, **D. & D.** *Heathfield* **(1995), Work patterns and capital operating hours: Micro foundations. Teoksessa Anxo, D. & G. Bosch & D. Bosworth, G. Cette & T. Sterner & D. Taddei (toim.), Work Patterns and Capital Utilisation. Kluwer Academic Publishers.**

Brunello, **G. (1989), The employment effects of shorter working hours: An application to Japanese data. Economica, 56:224, 473–486.**

Böckerman, **P. (1996), Tanskan pitkäaikaistyöttömyys ja sen hoitokeinot. Palkansaajien tutkimuslaitos, Tutkimusselosteita, 128.**

Calmfors, **L. (1988), Ska vi ha kortare arbetstid? Ekonomisk Debatt, 7/88, 525–535.**

Calmfors, **L. & A.** *Forslund* **(1990), Wage formation in Sweden. Teoksessa Calmfors, L. (toim.), Wage Formation and Macroeconomic Policy in the Nordic Countries. Oxford University Press.**

Calmfors, L. & M. *Hoel* (1988), Work sharing and overtime. Scandinavian Journal of Economics, 90:1, 45–62.

Calmfors, L. & M. *Hoel* (1989), Work sharing, employment and shiftwork. Oxford Economic Papers, 41:4, 758–773.

CEPR (1995), Unemployment: Choices for Europe. Monitoring European Integration 5. Centre for Economic Policy Research, London.

Clark, A. E. & A. *Oswald* (1996), Status risk aversion and following behaviour in social and economic settings. Warwick Economic Research Papers, 476.

Cornilleau, G. & E. *Heyer* & X. *Timbeau* (1998), Les 35 heures en douceur? Lettre de l'OFCE, 171.

Drèze, J. H. (1986), Work-sharing: Some theory and recent European experience. Economic Policy, October, 562–619.

Drèze, J. H. (1987), Work sharing: Why? How? How not ... Teoksessa Layard, R. & L. Calmfors (toim.), The Fight Against Unemployment. The MIT Press.

Eriksson, S. (1996), Arbetstidsförkortningars verkningar på sysselsättningen – en översikt. FIEF, Economic Research Report, 39.

Feldstein, M. (1976), Specification of the labor input in the aggregate production function. The Review of Economic Studies, 34:2, 375–386.

Franz, W. & H. *König* (1986), The nature and causes of unemployment in the Federal Republic of Germany since the 1970s. Economica, 53:Supplement, S219–S244.

Forslund, A. (1996), Arbetstidsförkortning – arbetsdelning eller raserad välfärd? FIEF Working Paper, 135.

Gersing, A. (1997), Structural unemployment in Denmark. OECD Working Papers, 159.

Gordon, R. J. (1988), Back to the future: European unemployment today viewed from America in 1939. Brookings Papers on Economic Activity, 1, 271–312.

Graham, R. (1998), Jostled from the centre. Financial Times, 29th January.

Grubb, D. (1986), Topics in the OECD Phillips curve. The Economic Journal, 96:January, 55–79.

Hart, R. A. (1987), Working Time and Employment. Allen & Unwin.

Hart, R. & N. *Wilson* (1988), The demand for workers and hours: Micro evidence from the UK metal working industry. Teoksessa Hart, R. (toim.), Employment, Unemployment and Labor Utilization. Unwin Hyman.

Hoel, M. (1986), Employment and allocation effects of reducing the length of the workday. Economica, 53:2, 75–85.

Holm, P. & J. *Kiander* (1993), The effects of work sharing on employment and overtime in Finnish manufacturing 1960–1987. Applied Economics, 25:4, 801–810.

Høgsnes, G. (1995), Working time policy in Denmark. Comments to a paper presented by P. Madsen at the Conference on the working time policy, Göteborg, October 20th, 1995.

Hunt, J. (1996a), The response of wages and actual hours worked to the reduction of standard hours in Germany. National Bureau of Economic Research, Working Papers, 5716.

Hunt, J. (1996b), Has work-sharing worked in Germany? National Bureau of Economic Research, Working Papers, 5724.

IG Metall (1998), IG Metall perspectives for working time policy, Mimeo.

Ilmakunnas, P. (1991), Working time, productivity and labor demand in Finnish manufacturing. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, Keskusteluaiheita, 362.

Ilmakunnas, **P. (1995), Working time and labour demand in Finnish manufacturing: short-run and long-run effects. Applied Economics, 27:4, 995–1002.**

Jackman, **R. & R.** *Layard* **& S.** *Nickell* **(1995), Structural aspects of OECD unemployment. Mimeo.**

Jacobson, **T. & H.** *Ohlsson* **(1996), Working time, employment, and work sharing: Evidence from Sweden. Stockholm School of Economics, Mimeo.**

Johnson, **G. E. & P. R. G.** *Layard* **(1986), The natural rate of unemployment: Explanation and policy. Teoksessa Ashenfelter, O. C. & R. Layard (toim.), Handbook of Labor Economics, Volume 2. North-Holland.**

Julkunen, **R. &** J. *Nätti* **(1998a), Työn jakaminen. Moraali, talous, politiikka. Vastapaino.**

Julkunen, **R. &** J. *Nätti* **(1998b), Työn jakaminen – kuolleena syntynyt ajatus? Talous & yhteiskunta, 26:1, 9–20.**

Kiander, J. **(1998a), Työmarkkinainstituutiot ja joustavuus: Suomi verrattuna muihin OECD-maihin. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Keskustelualoitteita, 162.**

Kiander, J. **(1998b), Työvoiman kysyntä ja yritysten hinnanasetanta. Teoksessa Pohjola, M. (toim.), Suomalainen työttömyys. Taloustieto Oy.**

Kiander, J. **& P.** *Holm* **(1992), Bargaining over working hours: A note. Helsingin yliopiston kansantaloustieteen laitoksen keskustelualoitteita, 323.**

Krueger, **A. B. &** J-S *Pischke* **(1997), Observations and conjectures on the U.S. employment miracle. National Bureau of Economic Research, Working Papers, 6146.**

Krugman, **P. (1994), Past and prospective causes of high unemployment. Julkaisussa Reducing Unemployment: Current Issues and Policy Options.**

A symposium sponsored by The Federal Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming. August 25–27, 1994.

Larsen, **F. (1998), The United States as a job creation machine: an example for Germany? International Monetary Fund.**

Layard, **R. (1986), How to Beat Unemployment. Oxford University Press.**

Layard, **R. (1997), Preventing long-term unemployment: An economic analysis. Teoksessa Snower, D. J. & de la Dehesa, G. (toim.), Unemployment Policy. Government Options for the Labour Market. Cambridge University Press.**

Layard, **R. & S.** *Nickell* **& R.** *Jackman* **(1991), Unemployment. Macroeconomic Performance and the Labour Market. Oxford University Press.**

Layard, **R. & S.** *Nickell* **& R.** *Jackman* **(1994), Unemployment Crisis. Oxford University Press.**

Liederman, **M. O. & G. A.** *Jehle* **(1997), On fringe benefits and layoffs. Journal of Post Keynesian Economics, 20:2, 295–299.**

Lindbeck, **A. (1996), The West European unemployment problem. Institute for International Economic Studies, Seminar Paper, 616.**

Meulders, **D. (1996), Essenin asiakirjan viisi päätavoitetta ja niiden vaikutukset naisten asemaan. Talous & yhteiskunta, 24:4, 23–42.**

Miller, **M. (1986), Comments on Jacques H. Drèze. Economic Policy, October, 605–606.**

Munchau, **W. & G.** *Cramb* **(1997), Debunking the Dutch myth. The Financial Times, September 18.**

Neifer-Dichmann, **E. (1991), Working time reductions in the former Federal Republic of Germany: A dead end for employment policy. International Labour Review, 130:4, 511–522.**

Nickell, S. (1997), Unemployment and labor market rigidities: Europe versus North America. Journal of Economic Perspectives, 11:3, 55–74.

Ng, Y-K (1997), A case for happiness, cardinalism, and interpersonal comparability. The Economic Journal, 107:November, 1848–1858.

OECD (1993), Employment Outlook, Paris.

OECD (1994), The Jobs Study I–II, Paris.

OECD (1997a), OECD Economic Surveys – France, Paris.

OECD (1997b), OECD Economic Outlook, Paris.

Oswald, A. J. (1984), The economic theory of trade unions: An introductory essay. Institute for International Economics, Seminar Paper, 308.

Oswald, A. J. (1996), A conjecture on the explanation for high unemployment in the industrialized nations. University of Warwick, Mimeo.

Oswald, A. J. (1997), Happiness and economic performance. The Economic Journal, 107:November, 1815–1831.

Owen, J. D. (1989), Reduced Working Hours: Cure for Unemployment or Economic Burden? The Johns Hopkins University Press.

Parjanne, M-L (1997), Työmarkkinat murroksessa. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, B135.

Pekkarinen, T. (1998), The wage curve: Finnish evidence. Palkansaajien tutkimuslaitos, Tutkimusselosteita, 144.

Pichelmann, K. & A. U. *Schuh* (1997), The NAIRU-concept: A few remarks. OECD Working Papers, 177.

Pohjola, M. (1998), Investoinnit, talouden kasvu ja työttömyys. Teoksessa Pohjola, M. (toim.), Suomalainen työttömyys. Taloustieto Oy.

Rocardo, M. (1996), Työajan lyhentäminen. Sosiaali- ja työllisyysasiain komitean mietintö, Euroopan parlamentti.

Roche, W. K. & B. *Fynes* & T. *Morrissey* (1996), Working time and employment: A review of international evidence. International Labour Review, 135:2, 129–157.

Romer, D. (1996), Advanced Macroeconomics. McGraw-Hill.

Romppanen, A. & P. *Valppu* (1997), Tuotannon kasvun työllistävyydestä. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Keskustelualoitteita, 153.

Rübel, G. (1997), Reducing working hours in the context of growing real capital mobility. Intereconomics, September/October, 230–241.

Santamäki-Vuori, T. (1997), Työaikaa lyhemmäksi – yleisiä vaan ei yhtäläisiä ratkaisuja. Talous & yhteiskunta, 25:2, 38–45.

Sen, A. (1997), Inequality, unemployment and contemporary Europe. International Labour Review, 136:2, 155–172.

Siefert, H. (1991), Employment effects of working time reductions in the former Federal Republic of Germany. International Labour Review, 130:4, 495–510.

Snower, D. (1995), Evaluating unemployment policies: what do the underlying theories tell us? Oxford Review of Economic Policy, 11:1, 110–135.

Snower, D. (1997), Evaluating unemployment policies: what do the underlying theories tell us? Teoksessa Snower, D. J. & de la Dehesa, G. (toim.), Unemployment Policy. Government Options for the Labour Market. Cambridge University Press.

Sørensen, P. B. (1997), Public finance solutions to the European unemployment problem? Economic Policy, October, 223–264.

Solow, R. M. (1986), Unemployment: Getting the questions right. Economica, 53:Supplement, S23–S34.

SOU **(1996), Arbetstid och arbetsmarknadsekonomi. Teoksessa Arbetstid – Längd Förläggning och Inflytande. Slutbetänkande av 1995 års Arbetstidskommitté. Stockholm.**

Talousneuvosto **(1998), Työmarkkinoiden muutospaineet ja työmarkkinoiden toimivuuden parantaminen. Työryhmäraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja, 1998/1.**

Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto **(1998), Euroopan kilpailukyky vaikuttaa jokaiseen suomalaiseen. UNICE.**

Tuukkanen, **J. (1997), Väestön ikääntyminen ja julkisen talouden kestävyys pitkällä aikavälillä. Valtiovarainministeriö, Keskustelualoitteita, 55.**

Työministeriö **(1997), Työaikapolitiikka. Nykytilanne, ongelma-alueet sekä alustavat kehittämistarpeet. Työaikapoliittisen työryhmän väliraportti. Työ-hallinnon julkaisu, 188.**

Whitley, **J. D. & R. A.** *Wilson* **(1986), The impact on employment of a reduction in the length of the working week. Cambridge Journal of Economics, 10:1, 43–59.**

Winkelmann **L. & R.** *Winkelmann* **(1998), Why are unemployed so unhappy? Evidence from panel data. Economica, 65:February, 1–15.**

Wyplosz, **C. (1994), Demand and structural views of Europe´s high unemployment trap. Swedish Economic Policy Review, 1:1–2, 75–107.**

Yellen, **J. L. (1991), Efficiency-wage models of unemployment. Teoksessa Mankiw, N. G. & D. Romer (toim.) New Keynesian Economics. Volume 2. Coordination Failures and Real Rigidities. The MIT Press.**